

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Nəbiyeva Zülfiyyə Zəbulla qızının

“Beynəlxalq Valyuta Fondu və Azərbaycan Respublikasının fondla
əməkdaşlığının müasir durumu” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

*İş müdafiyyəyə təqdim
edilmək üçün buraxılmışdır*

*Magistratura Mərkəzinin
direktoru:*

i.e.d prof. Manafov Qabil Novruz

Elmi rəhbər:
i.f.d Bayramov Şahin Vaqif

Magistr proqramının rəhbəri:
dos. Cəmilov Məhəmməd Rüstəm

Kafedra müdiri: i.e.d prof. Hacıyev Şəmsəddin Hümmət

BAKİ-2015

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
 I Fəsil: Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranması zərurəti, onun məqsəd və vəzifələri.....	5
1.1 Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranmasının obyektiv ilkin şərtləri və nəzəri əsasları.....	5
1.2 Beynəlxalq Valyuta Fondunun funksiyaları, strukturu, məqsəd və vəzifələri.....	16
 II Fəsil: Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyət mexanizmi və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə əlaqələrinin təhlili.....	23
2.1 BVF-nin fəaliyyət mexanizmi və maliyyələşdirmə siyasəti.....	23
2.2 BVF-nin dünya iqtisadiyyatının tənzimlənməsində rolu.....	31
2.3 BVF-nin İEOÖ ilə əməkdaşlığının xarakteri və xüsusiyyətləri.....	40
 III Fəsil: Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığının istiqamətləri və müasir durumu.....	49
3.1 Azərbaycanın BVF ilə əməkdaşlığının əsasları və ilkin şərtləri.....	49
3.2 Müstəqillik illərində Beynəlxalq Valyuta Fondunun Azərbaycanada fəaliyyəti və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində iştirakı.....	53
3.3 Azərbaycanın BVF ilə əməkdaşlığının mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləri..	58
 Nəticə və təkliflər.....	63
 Ədəbiyyat siyahısı.....	65

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatları dünyada qlobal iqtisadi inkişaf məqsədlərinə xidmət edən və maliyyə resurslarının bölgüsünü təmin edən ən mühüm institutlardır. Bu institutlardan iki ən böyüyü Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bank qrupudur.

Beynəlxalq Valyuta Fondu dünya valyutasının monitorinqini həyata keçirtmək, ölkələr arasında ödəmə sistemini təşkil etmək və ödəmə balansında ciddi kəsri olan ölkələrə borc verməyi qarşısına məqsəd qoyur, qlobal inkişaf və iqtisadi sabitliyə kömək etmək məqsədilə fəaliyyət göstərir. O, iqtisadi çətinliklərlə üzləşən üzvlərə siyasət məsələləri üzrə məsləhət verir və onları maliyyələşdirir, həmçinin, inkişaf etməkdə olan ölkələrlə işləyərək, makroiqtisadi stabilliyə nail olmaq və yoxsulluğu azaltmaq üçün onlara kömək edir.

Dünya Bankı ancaq inkişaf etməkdə olan ölkələrə kredit verməkdədir. BVF isə az bir vaxt çərçivəsində yaranan maliyyə problemlərini aradan qaldırmaq üçün ehtiyacı olan bütün üzv ölkələrə kredit verir. Bu baxımdan Beynəlxalq Valyuta Fondunun tədqiq edilməsi olduqca maraqlı və aktualdır.

Tədqiqatın predmeti və obyektı: Tədqiqat işinin obyektini Beynəlxalq Valyuta Fondu və Azərbaycanın fondla əməkdaşlığı təşkil edir. Tədqiqatın predmetinə Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranması, strukturu, fəaliyyət mexanizmi, İEOÖ-lə olan əməkdaşlığı və onun dərinləşdirilməsi problemləri, Azərbaycanla əməkdaşlığının ilkin əsasları, müasir vəziyyəti və gələcək perspektivləri təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri: Tədqiqat işinin əsas məqsədi Beynəlxalq Valyuta Fondunun xüsusiyyətlərini öyrənmək, İEOÖ-lə və eləcə də Azərbaycanla olan əlaqələrini təhlil etməkdir. Dissertasiya işinin əsas məqsədinə uyğun olaraq tədqiqatın konkret vəzifələrinə aşağıdakı məsələlər daxil edilmişdir:

- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranmasının ilkin əsaslarını araşdırmaq;

- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fondunun strukturu, fəaliyyəti və dünya iqtisadiyyatında rolunun tədqiqi;
- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fonduna ölkələrin üzvlük şərtləri;
- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fondunun maliyyələşdirmə mexanizmi və siyasətinin tədqiqi;
- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fondunun İEOÖ-lə əlaqələrinin təhlili;
- ✓ Azərbaycanın Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığının əsasları, müasir vəziyyəti və Azərbaycanda həyata keçirilən struktur islahatlarının tədqiqi;
- ✓ Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əlaqələrin istiqamətləri və gələcək inkişafı.

Təcrübi əhəmiyyəti: Burada əksini tapan təhlil və araşdırma müddəaları Beynəlxalq Valyuta Fondunun həyata keçirdiyi layihələrlə bağlı statistik məlumatlar müəyyən nəzəri tədqiqi elmi baza kimi və həmçinin mühazirələrin hazırlanmasında ədəbiyyat mənbəyi kimi istifadə oluna bilər.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun layihələrinin dəyərliliyi ondan ibarətdir ki, onlar nəinki əlavə maliyyə resursları əldə etməyə, hətta sosial və iqtisadi inkişaf məsələləri ilə məşğul olan iri beynəlxalq təşkilatların təcrübə və məlumatlarından yararlanmağa imkan yaradır.

Tədqiqatın informasiya bazası və işlənməsi metodları: Dissertasiya işinin yazılması zamanı informasiya mənbəyi kimi mövzu ilə əlaqədar mövcud milli və xarici elmi və dərslik ədəbiyyatından, yerli və xarici alimlərin və mütəxəssislərin araşdırmalarından və eləcə də Beynəlxalq Valyuta Fondunun rəsmi internet saytlarındakı dərgilərdən istifadə edilmişdir.

İşin strukturu və həcmi: Dissertasiya işinin strukturu qarşıya qoyulan məqsədə uyğun olaraq formalaşdırılmışdır. Mövzu quruluşu girişdən, üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından və əlavələrdən ibarətdir. Dissertasiya işi ümumilikdə 75 səhifədən ibarətdir.

I Fəsil : Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranması zərurəti, onun məqsəd və vəzifələri.

1.1 Beynəlxalq Valyuta Fondunun yaranmasının obyektiv ilkin şərtləri və nəzəri əsasları

Beynəlxalq Valyuta Fondunun tədqiqinə başlamazdan əvvəl dünya maliyyə-valyuta münasibətlərinin tarixinə qısa nəzər salmaq məqsəduyğundur. Beləki, dünya valyuta sistemi öz inkişafında bir neçə mərhələ keçmişdir. Hər bir mərhələnin özünəməxsus funksiyaları və prinsipləri vardır. Bununla yanaşı, hər bir mərhələ özündən əvvəlki mərhələdən müəyyən məsələləri əxz etmişdir.

Dünya valyuta sisteminin inkişafında aşağıdakı mərhələləri fərqləndirirlər:

1. Paris valyuta sistemi (1867-ci ildən XX əsrin 20-ci illərinə qədər) - qızıl-monet
2. Genuya valyuta sistemi (1922-ci ildən 1930-cu illərə qədər) - qızıl-deviz
3. Bretton-Vuds valyuta sistemi (1944-cü ildən 1976-cı ilə qədər) - qızıl-valyuta
4. Yamayka valyuta sistemi (1976-1978-ci illərdən indiyə qədər).

Birinci dünya valyuta sistemi XIX əsr sənaye inqilabı və beynəlxalq ticarətin genişlənməsi nəticəsində öz-özünə formalaşan qızıl-monet standartıdır. Bu dünya valyuta sistemini danışıqların aparıldığı yerin adına uyğun olaraq Paris valyuta sistemi də adlandırılır. Həmin dövrdə milli və beynəlxalq valyuta sistemləri oxşar idilər, qızıl dünya pulu funksiyasını yerinə yetirirdi, dünya bazarında ödəmələr onun çəkisinə görə həyata keçirilirdi. Qızıl-monet standartının əsas prinsipləri aşağıdakılar idi

1. milli pul vahidlərinin qızıl tərkibi müəyyən edilmişdi;
2. qızıl ümumi ödəmə vasitəsi funksiyasını və deməli, dünya pulu funksiyasını yerinə yetirirdi;
3. mərkəzi bankların mübadilədə olan əskinasları sərbəst surətdə qızıl monetlərinə mübadilə edilirdi; mübadilə onların monet paritetləri əsasında, yəni, əskinaslarda olan təmiz qızılın çəki kəmiyyətlərinə görə həyata keçirilirdi;

4. ölkələr arasında qızılın sərbəst hərəkəti valyuta məzənnələrinin nisbi sabitliyini təmin edirdi;
5. valyutanın məzənnəsi monet paritetlərindən “qızıl nöqtələri” (fiksə edilmiş valyuta məzənnəsinin $\pm 1\%$ -i) çərçivəsində fərqlənə bilirdi;
6. milli qızıl ehtiyatı və pulun daxili təklifi arasında nisbətin müəyyən olunmuş səviyyədə saxlanmasına ciddi nəzarət edilirdi;
7. beynəlxalq dövriyyədə qızıldan başqa, ingilis funt-sterlinqindən də istifadə edilirdi;
8. tədiyə balansının kəsiri qızılla örtülürdü.

Azad rəqabət kapitalizminin getdikcə inhisar kapitalizminə çevrilməsi nəticəsində klassik qızıl-monet standartı təsərrüfat əlaqələrinin məşəbəinə cavab verməməyə, iqtisadiyyatın, pul və valyuta sistemlərinin inhisarların və dövlətlərin maraqlarına uyğun tənzimlənməsini əngəlləməyə başladı. XX əsrin əvvəlində ABŞ və Fransanın iqtisadi gücünün artması ilə Böyük Britaniyanın dünya valyuta sistemində mövqeyi zəifləməyə başladı. Birinci dünya müharibəsi zamanı ABŞ-dan başqa bütün ölkələrdə əskinaların qızıla dəyişdirilməsi dayandırıldı və qızıl standartı ləğv edildi. Qızıl daxili mübadilədən çıxarılaraq qızılla ölçülməyən əskinalara dəyişdirilirdi. Beynəlxalq ödəmə dövriyyəsində ölkələr arasında qızılın sərbəst hərəkəti ləğv edildi.

Birinci dünya müharibəsinin bitməsi və ölkələr arasında xarici iqtisadi əlaqələrin bərpası dünya valyuta sisteminin yeni prinsiplərinin işlənməsinə zərurət yaratdı. Beləliklə, dünya valyuta sisteminin təkamülündə ikinci mərhələ hesab edilən qızıl-deviz standartı və ya Genuya valyuta sistemi fəaliyyət göstərməyə başladı. 1922-ci ildə İtaliyanın Genuya şəhərində keçirilən iqtisadi və maliyyə məsələləri üzrə beynəlxalq konfransda qeyd olundu ki, ölkələrin malik olduqları qızıl ehtiyatları xarici ticarət və digər əməliyyatlar üzrə hesablaşmaları tənzimləmək üçün kifayət deyildir. Qızıl və ingilis funt-sterlinqindən başqa, ABŞ dollarından da istifadə etmək tövsiyə edildi.

Beynəlxalq ödəmə vasitəsi rolunu öz üzərlərinə götürmüş hər iki valyuta “əsas valyutalar” adını aldılar.

Genuya valyuta sisteminin əsas prinsipləri əvvəlki Paris sisteminin prinsiplərinə oxşar idi. Qızıl dünya pulu rolunu saxlayırdı, qızıl paritetləri saxlanılırdı. Lakin, bəzi dəyişikliklər də tətbiq edilmişdi.

1924-1928-ci illərdə həyata keçirilən pul islahatları nəticəsində bərqərar olmuş nisbi sabitləşmə dövründə “qızıl monometallizmi” iki yeni modifikasiya olunmuş formada bərpa edildi: 1) qızıl-külçə; 2) qızıl-deviz.

Qızıl-külçə standartı böyük qızıl ehtiyatlarına malik iqtisadi cəhətdən güclü ölkələrdə qəbul edilmişdi: İngiltərə (1925), Fransa (1928), Yaponiya (1930). Yerdə qalan ölkələrin əksəriyyəti isə - Almaniya (1924), Avstraliya, Danimarka, Norveç (1928) qızıl-deviz standartını qəbul etdilər.

Qızıl-külçə standartı zamanı ölkədə əskinasların qızıl monetlərinə birbaşa dəyişdirilməsi praktikası mövcud olmur. Əskinasların qızıla dəyişdirilməsi müəyyən çəki və keyfiyyətə malik qızıl külçələrinə dəyişmə formasında həyata keçirilirdi. Məsələn, İngiltərədə 1700 funt-sterlinq məbləğində əskinas üçün 12,4 kq. qızıl ödənilirdi. Beləliklə, qızıl faktiki olaraq beynəlxalq hesablaşmalar üçün ehtiyat rolunu oynamağa başladı.

Qızıl-deviz standartı özündə qızıl standartının elə bir formasını əks etdirirdi ki, bu zaman milli əskinaslar qızıla deyil, digər ölkələrin valyutasına (sonradan qızıl külçələrinə dəyişdirilən devizlərə) dəyişdirilirdi. Beləliklə, milli valyutanın qızıla dəyişdirilməsinin iki əsas üsulu formalaşdı:

- birbaşa üsul – deviz rolunu yerinə yetirən valyutalar (funt-sterlinq, ABŞ dolları);
- dolaylı üsul – sistemin yerdə qalan bütün valyutaları üçün.

Qızıl-deviz standartının geniş yayılması bir ölkənin digərlərindən mümkün asılılığını gücləndirdi: ABŞ dolları və ingilis funt-sterlinqi əsas valyutalara çevrildilər.

1929-1933-cü illər böhranı göstərdi ki, dünya valyuta sistemində dərin və köklü islahatların həyata keçirilməsinə ehtiyac vardır.

1944-cü ildən etibarən dünya valyuta sisteminin təkamülündə üçüncü mərhələ başlanmışdır. Həmin il keçirilən Bretton-Vuds konfransında qızıla və iki “əsas valyuta”ya – ABŞ dollarına və ingilis funt-sterlinə əsaslanan qızıl-deviz standartı qəbul edildi ki, ona da çox zaman qızıl-valyuta standartı deyilir. Bu standart yalnız beynəlxalq valyuta sisteminə aid idi, daxili pul sistemi qızılla ölçülməyən kredit pulları bazasında fəaliyyət göstərirdi.

Bretton-Vuds sisteminin əsas prinsipləri aşağıdakılar idi:

- 1) ehtiyat valyutaların (ABŞ dolları, ingilis funt-sterlini) istifadə edilməsi şərti ilə qızılın dünya pulu funksiyasını yerinə yetirməsinin saxlanması;
- 2) ehtiyat valyutaların qızıla rəsmi kurs üzrə (35 ABŞ dollarına görə 1 troya unsiyası, yəni 31,1 q. qızıl və ya 1 dollara görə 0,88571 q. qızıl) məcburi dəyişdirilməsi;
- 3) hər bir milli pul vahidinin valyuta pariteti qızıl və dollarda müəyyən edilirdi;
- 4) valyuta məzənnələrinin valyuta paritetindən $\pm 1\%$ həddində fərqlənməsinə icazə verilirdi;
- 5) valyuta münasibətlərinə nəzarət və tənzimləmə beynəlxalq valyuta-kredit təşkilatlarına – Beynəlxalq Valyuta Fonduna və Dünya Bankına tapşırılmışdı;
- 6) tədiyə balanslarının pozulması zamanı onların qızılla tənzimlənməsinə icazə verilirdi.

Beləliklə, Bretton-Vuds valyuta sistemi dolları üstün mövqeyə çıxardı və ABŞ-a siyasi və iqtisadi üstünlük verdi. Dollar xarici ticarət hesablaşmalarını inhisarlaşdırdı. ABŞ-dan başqa istənilən ölkə tədiyə balansının kəsiri zamanı özünün qızıl-valyuta ehtiyatlarından istifadə etməli, daxili istehlakı azaltmalı, ixracı artırmalı idi. Yalnız ABŞ xarici kəsiri öz valyutası ilə ödəmək imkanına malik olduğundan bu barədə qayğılanmaya bilərdi.

İkinci dünya müharibəsi zamanı dağıntılara məruz qalmış Qərbi Avropa ölkələrinin milli iqtisadiyyatlarının bərpası tədricən dünya iqtisadiyyatında qüvvələr düzülüşünü dəyişdi. Avropa İqtisadi İttifaqının və Yaponiyanın iqtisadi mövqelərinin güclənməsi ilə dünya bazarlarında ABŞ-ın rəqabət qabiliyyətliliyi aşağı düşməyə başladı. Bununla yanaşı, daha çox ölkə müstəqil olaraq dünya bazarlarına çıxmağa başladılar. 1971-ci ildə 1933-cü ildən sonra ilk dəfə ABŞ-ın ticarət balansında, həmçinin tədiyə balansının bütün maddələrində kəsir yarandı. Dolların böhranı ABŞ hökumətini 1971-ci ilin avqustunda idxala 10% həcmində gömrük rüsumu tətbiq etməyə və dolların qızıla dəyişdirilməsini dayandırmağa məcbur etdi ki, bu da BVF-nin sazişlərinin pozulması demək idi. 1960-cı illərin ortalarında fiksə edilmiş valyuta məzənnələri artıq dünya təsərrüfatının tələblərinə cavab verməməyə başlamışdılar.

Beləliklə, Bretton-Vuds valyuta sistemi dünya təsərrüfatının tələblərinə cavab verməməyə başladı. 1960-cı illərin sonu 1970-ci illərin əvvəllərində beynəlxalq iqtisadi sistemdə yeni böhran baş verdi. 1971-ci ildə BVF valyuta məzənnələrinin paritetdən fərqlənməsinin yol verilən həddi $\pm 2,25\%$ -ə qədər artırdı, bir ildən sonra isə fiksə edilmiş məzənnələr sistemi tamamilə dağıldı.

1972-ci ildə dünya valyuta sisteminin islahatı ilə məşğul olan xüsusi Komitə yaradıldı ki, o da sistemin yeni prinsiplərinin işlənməsi və razılaşdırılması ilə məşğul idi. Dünya valyuta sisteminin müasir inkişaf mərhələsi öz başlanğıcını 1976-cı ildə Yamaykanın paytaxtı Kingstonda keçirilən konfrans zamanı 20 ölkənin nümayəndəsinin dünya valyuta sistemində islahatlar keçirilməsi barədə razılığa gəlməsində götürür. 1978-ci ildə Yamayka sazişləri əksər BVF üzvləri tərəfindən ratifikasiya edildi. Həmin andan etibarən sistemin yeni prinsipləri qüvvəyə mindi və yeni dünya valyuta sistemi Yamayka valyuta sistemi adını aldı.

Yamayka sazişləri valyuta münasibətləri mexanizminə aşağıdakı dəyişiklikləri etdi:

- 1) qızıl-dollar standartının dağılması təsdiq edildi;

- 2) qızılın demonetləşdirilməsi, onun “rəsmi qiyməti”nin aradan qaldırılması və valyutaların qızıla istənilən cür bağlanması qadağan edilməsi təsdiq edildi;
- 3) mərkəzi banklara qızılı adi bir əmtəə kimi “azad” bazar qiymətləri əsasında almağa və satmağa icazə verildi;
- 4) dəyər etalonu kimi (valyutaların mübadilə məzənnələrinin müəyyənləşdirilməsi üçün, rəsmi aktivlərin qiymətləndirilməsi üçün və s.) xüsusi iqtibas hüquqları (XİH) çıxış etməyə başladı. XİH BVF tərəfindən buraxılan və BVF-nin üzv ölkələrinin xüsusi hesablarında yazılma yolu ilə nağdsız beynəlxalq hesablaşmaların həyata keçirilməsi üçün istifadə edilən beynəlxalq ödəmə və ehtiyat vasitəsidir. XİH-in funksiyalarına daxildir: tədiyə balanslarının tənzimlənməsi, rəsmi valyuta ehtiyatlarının artırılması, milli valyutaların dəyərinin ölçülməsi;
- 5) dollar rəsmi olaraq digər ehtiyat valyutalarına (alman markası, isveçrə frankı, yapon ieni) bərabərləşdirildi;
- 6) sərbəst üzən valyuta məzənnələri rejimi, yəni valyuta məzənnələrinin dünya valyuta bazarında tələb və təklif əsasında formalaşması qanuniləşdirildi (BVF və DB çərçivəsində);
- 7) dövlətlər tərəfindən valyuta məzənnəsi rejimini müstəqil surətdə müəyyən olunmasına icazə verildi;
- 8) dövlətlərarası valyuta tənzimlənməsi sferası genişləndi;
- 9) valyuta məzənnələrinin tərəddüd sərhədlərinin tənzimlənməsi dayandırıldı;
- 10) qapalı valyuta bloklarının yaradılması beynəlxalq valyuta sisteminin tamhüquqlu iştirakçıları kimi qanuniləşdirildi; bununla belə, bu blokların daxilində iştirakçılar arasında xüsusi münasibətlər mövcuddur.

Dünya ölkələri arasında iqtisadi, maliyyə və sosial münasibətlər inkişaf etməkdədir. Xüsusilə İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünyada bloklaşmalar ortaya çıxmış, beynəlxalq münasibətlər sürətlənmiş və beynəlxalq maliyyə təşkilatları

qurulmağa başlamışdır. Bundan sonra inkişaf etməkdə olan ölkələrin inkişafının maliyyələşdirilməsini saxlaya bilmək üçün xarici borc və xarici yardım təşkilatları meydana çıxmışdır. Quruluşu və sərmayəsinə birdən çox ölkənin qatıldığı, maliyyə fəaliyyətlərindən birdən çox ölkənin faydalandığı quruluşlara beynəlxalq maliyyə təşkilatları deyilir. Dünyada maliyyə təşkilatlarının yaranma kökləri hələ 1923-1932-ci illərdə bütün dünyanı bürümüş olan dərin iqtisadi böhranlar dövrünə gedib çıxır.

İqtisadi ədəbiyyatlarda o dövrü “böyük depressiya” dövrü adlandırırlar. Bu dövrə aid olan yazılardan və şəkillərdən aydın olur ki, göstərilən dövrdə iqtisadiyyatın bütün sahələrində böyük dağıntılar baş vermişdi. Yəni, kənd təsərrüfatı məhsulları və torpaq dəyərindən dəfələrlə ucuz satılır, heyvandarlıq ziyanla işləyir, minlərlə bank müflisləşir, bütün sahələrdə işsizlik baş alıb gedir, zavodlar işləmirdi. Bir sözlə, iqtisadiyyatın bütün sahələri “iflic” vəziyyətinə düşmüşdü. Bu vəziyyət eyni zamanda özünü beynəlxalq və pul-kredit bazarında da göstərirdi. Kağız pullara qarşı inamsızlığın dünyada qızıla tələbatı şiddətli dərəcədə artırdı. Bir sıra ölkələr, o cümlədən, Birləşmiş Krallıq qızıl standartlarından, yəni valyuta dəyərinin qızılla təyin edilməsi prosesindən məcburi surətdə imtina etməli oldular. Hansı ki, bu qanun uzun müddət idi ki, pulun dəyərinin sabit saxlanmasına qulluq edirdi. Buna görə də qızıl standartlarından imtina edən ölkələr, qızıl standartlarını qəbul edən ölkələr arasında valyuta mübadiləsi məsələsi çətinləşdi. Ölkələr kağız pulun dəyərində qızıl ödəmələri olduqları üçün qızıl və pul ehtiyatları yığmağa başladılar. Kağız pulun dövriyyəyə buraxılması azaldıldı. Bu da iş yerlərinin azalmasına səbəb oldu. Həyat səviyyəsi kəskin şəkildə aşağı düşdü. Bəzi ölkələr milli pulun xarici pula dəyişdirilməsinə qadağa qoydular və barter mübadiləsini tətbiq etməyə başladılar. Bir qism ölkələr isə öz milli valyutalarını dəyərlərindən aşağı qiymətə xarici alıcılara satmaqla öz kənd təsərrüfatı məhsullarını əslində çox ucuz qiymətə satdılar. Bununla da onlar digər ölkələrin ticarət əlaqələrini pozurdular. Yəni rəqabət devalivasiyası yaradırdılar. Bu da rəqiblər tərəfindən eyni qayda ilə cavablandırılırdı. Məhsulun dəyəri ilə pulun nisbəti pozulurdu. Və beləliklə bütün bunlar

nəticə etibarıyla dünya iqtisadiyyatının dağılmasına gətirib çıxartdı. 1929-32-ci illərdə bütün dünyada əmtəələrin qiyməti 48% aşağı düşdü, ticarətin həcmi 63%-ə qədər azaldı. Bu problemləri həll etmək üçün 30-cu illərdən başlayaraq dəfələrlə beynəlxalq konfranslar çağırılsa da, lakin qəbul edilmiş müvəqqəti qərarlar məsələni tam həll etmirdi. Bunun üçün dünyanın əksər ölkələrinin birgə əməkdaşlığı lazım idi. Sözü gedən məsələlər 30-cu illərin axırları 40-cı illərin əvvəlləri İngiltərə və Amerika alimləri tərəfindən müzakirə edilmişdir. Lakin 1942-ci ildə İngiltərə Parlamentinə baxılmaq üçün beynəlxalq klirinq ittifaqının yaradılması haqqında C.Keyns planı təqdim olundu. Keyns planında ittifaqın iştirakçıları beynəlxalq hesablaşmaların tənzimlənməsi üçün məsuliyyət daşımaları təqdim olunurdu. Keynsin fikrincə, klirinq ittifaqı milli üstünlük emissiya institutları olmalı və xüsusi hesablaşma üçün pul vahidi buraxmalıdır. Kollektiv valyuta emissiyasının ölçüsü beynəlxalq ticarət dövriyyəsinin real tələbləri ilə müəyyən edilməlidir və onun kütləsi iqtisadi cəhətdən nə dərəcədə məqsədəuyğun olmasından asılı olaraq onun artırılıb azaldılması yolu ilə maliyyə təşkilatlarının rəhbərləri tərəfindən düşünülmüş tənzimlənməlidir.

ABŞ-da C.Keyns problemi ilə paralel doktor Uayt da işləmiş və 1942-ci ildə problemi həll etmək üçün öz planını ABŞ hökumətinə təqdim etmişdir. Uayt beynəlxalq tənzimləyici fond və investisiya bankı yaradılmasını təklif edirdi. Hər iki elmi ideya bir il müddətində ABŞ və İngiltərə dairələrində müzakirə olundu. Sonra həmin ideyalarla digər dövlətlərin hökumətləri tanış oldu və onlar geniş müzakirə üçün mətbuatda çap edildi. Uayt və Keyns proqramları fərqləndirilə. Lakin həmin proqramlarda çoxlu ümumi fikirlər var idi. Hər iki plan beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin çoxtərəflilik əsasında genişləndirilməsi məsələsini qarşıya qoyurdu. Lakin bu vaxt məsələyə çatmaq üçün metod və vasitələr prinsipcə müxtəlif idi. Uayt və Keynsin proqramları BMT çərçivəsi daxilində müzakirə olundu. Çoxsaylı danışıqlardan sonra çətin vəziyyətdə olan beynəlxalq aləm belə bir sistemin yaradılmasına və nəzarət etmək üçün təşkilatlanmasına razılıq verdi. 1944-cü ilin iyul ayında BMT-yə daxil olan 45 dövlətin

iştirakı ilə ABŞ-ın Bretton-Vuds şəhərində (Nyu-Hempşir Ştatı) Beynəlxalq Valyuta Maliyyə konfransı keçirildi. Bu konfrans tarixə “Bretton-Vuds Konfransı” kimi daxil oldu. Konfransın qəbul etdiyi qərarla 1945-ci ilin dekabr ayında BMT-nin iki xüsusilaşmış təşkilatı – Dünya Bankı və Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) təsis edildi. 1946-cı ilin may ayında isə bu təşkilatlar fəaliyyətə başladı. Bu təşkilatlar fəaliyyətə başlarkən qarşılarına qoyduqları əsas məqsəd İkinci Dünya Müharibəsindən sonra daha da pis vəziyyətə düşmüş dünya iqtisadiyyatını əsaslı fundament üzərində qurmaq oldu. ABŞ-ın o vaxtkı maliyyə naziri H.Morqentaunun sözləri ilə desək “konfransın məqsədi təkcə müharibə nəticəsində dağılmış Qərbi Avropanı bərpa etmək deyil, eyni zamanda iqtisadi potensialı zəif olan ölkələrdə sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının uğurlu inkişafını təmin etmək üçün, uzunmüddətli maliyyə yardımı proqramlarının reallaşdırılmasından ibarətdir”. Lakin bu təşkilat ümumi məqsəddə bir-birlərini tamamlasalar da funksiyalarına görə bir-birlərindən fərqlənirdilər.

Dünya Bankı kredit təşkilatı olub məqsədi inkişafda olan ölkələrə kömək etmək, onların iqtisadiyyatını yüksəltmək, uzun müddətlə iqtisadi tərəqqiyə nail olmaq, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə kasıblığı aşağı səviyyəyə çatdırmaq və ləğv etməkdir.

Beynəlxalq Valyuta Fondu isə dünya valyutasının monitorinqini həyata keçirtmək, ölkələr arasında ödəmə sistemini təşkil etmək və ödəmə balansında ciddi kəsiri olan ölkələrə borc verməyi qarşısına məqsəd qoyur.

Beynəlxalq Valyuta Fondu rəsmi olaraq 1945-ci ilin dekabr ayında, ilk 29 üzv ölkənin onun Razılaşma Maddələrini imzalanmasından sonra yaranmışdır. Fond 1 mart 1947-ci ildə fəaliyyətə başladı. Elə həmin il Fransa Beynəlxalq Valyuta Fondundan borc alan ilk ölkə oldu.

Beynəlxalq Valyuta Fonduna üzvlük 1950-ci illərin sonlarında və 1960-cı illərdə genişlənməyə başladı, belə ki, Afrika ölkələrinin əksəriyyəti müstəqillik qazanaraq BVF-ya üzv olmaq üçün müraciət etdilər. Lakin Soyuq müharibə Fondun üzvlüyünü məhdudlaşdırdı.

Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) qlobal inkişaf və iqtisadi sabitliyə kömək etmək məqsədilə fəaliyyət göstərir. O, iqtisadi çətinliklərlə üzləşən üzvlərə siyasət məsələləri üzrə məsləhət verir və onları maliyyələşdirir, həmçinin, inkişaf etməkdə olan ölkələrlə işləyərək, makroiqtisadi stabilliyə nail olmaq və yoxsulluğu azaltmaq üçün onlara kömək edir.

BVF nə edir? Demək olar ki, qlobal üzvlüyə malik 188 ölkəni əhatə edən BVF, imkanlardan istifadə etmək və qloballaşmanın tələblərini və ümumiyyətlə iqtisadi inkişafı idarə etmək üçün üzv ölkələrin hökumətlərinə yardım göstərilməsinə dair unikal imkanlara malikdir. BVF qlobal iqtisadi tendensiya və göstəriciləri izləyir, yarana biləcək problemlər haqqında üzv ölkələri xəbərdar edir, siyasət dialoqlarının aparılması üçün forumlar təşkil edir və iqtisadi çətinliklərlə mübarizə aparmaq məqsədilə hökumətlərə *nou-xau* təqdim edir.

BVF əsas fəaliyyəti nədir? BVF aşağıdakılar vasitəsilə üzv ölkələrini dəstəkləyir:

- İqtisadi tendensiyalara və ölkələrin təcrübələrinə əsaslanaraq hökumətlərə və mərkəzi banklara siyasət üzrə məsləhətlərin verilməsi;
- Qlobal, regional və fərdi iqtisadiyyatların və bazarların monitorinqinə əsaslanan tədqiqatların, statistikaların, proqnozlaşdırmanın və təhlillərin aparılması;
- İqtisadi çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün ölkələrə borcların verilməsi;
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə yoxsulluqla mübarizədə köməklik etmək üçün güzəştli borcların verilməsi;
- İqtisadiyyatlarının idarə olunmasının yaxşılaşdırılmasında ölkələrə köməklik göstərilməsi üçün texniki yardım və treninqlərin keçirilməsi.

Dünya Bankı ancaq inkişaf etməkdə olan ölkələrə kredit verməkdədir. BVF isə az bir vaxt çərçivəsində yaranan maliyyə problemlərini aradan qaldırmaq üçün ehtiyacı olan bütün üzv ölkələrə kredit verir. Bu iki beynəlxalq maliyyə təşkilatı haqqında 2-ci bölmədə daha geniş məlumat verilir. Ona görə də hələ Bretton-Vuds əkizləri sayılan

BVF və DB-dan da əvvəl yaranmış Beynəlxalq Hesablaşmalar Bankının yaranmasının ilkin şərtlərinə, strukturu və fəaliyyət istiqamətinə nəzər salaq.

Cədvəl № 1.1

Betton-Vuds konfransında nümayəndə heyəti ilə iştirak edən ölkələr

Avstraliya	İran	Efiopiya
Belçika	İraq	Fransa
Boliviya	Liberiya	Yunanıstan
Braziliya	Lüksemburq	Qvatemala
Kanada	Meksika	Haiti
Çili	Niderland	Honduras
Çin	Yeni Zelandiya	İslandiya
Kolumbiya	Nikaraqua	SSRİ
Kosta Rika	Norveç	Böyük Britaniya
Kuba	Panama	ABŞ
Çexslavakiya	Paraqvay	Uruqvay
Dominikan Respublikası	Peru	Venesuela
Ekvador	Filippin	Yuqoslaviya
Misir	Polşa	Hindistan
El Salvador	Cənubi Afrika Birliyi	

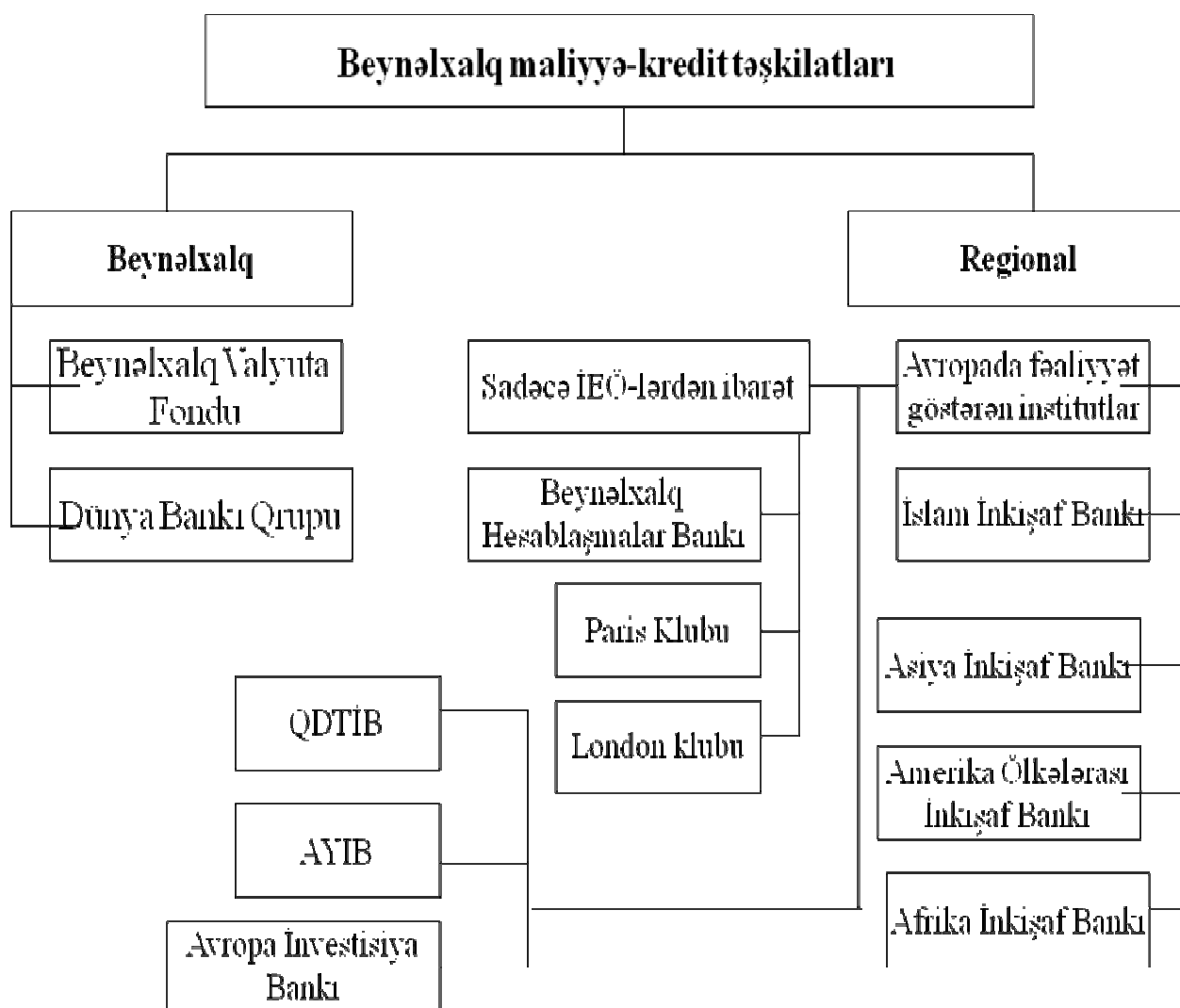
Mənbə: [6, 30-34]

1.2 Beynəlxalq Valyuta Fondunun funksiyaları, strukturu, məqsəd və vəzifələri

Ümumiyyətlə dünya miqyasında fəaliyyət göstərən 2 böyük beynəlxalq maliyyə təşkilatı vardır ki, bunlar da aşağıdakılardır(Sxem 1):

1. Beynəlxalq Valyuta Fondu;
2. Dünya Bank Qrupu.

Sxem № 1.1

Mənbə: [3, 19-26]

Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatları içərisində başlıca yeri BVF tutur. İlkin olaraq BVF valyuta kurslarının müəyyənləşdirilməsi və onlarda düzəlişlər edilməsi məqsədilə yaradılmışdır. Bununla yanaşı 1944-cü ildə Bretton-Vudsda imzalanmış saziş BVF-nin elecedə aşağıdakı məqsədlər üçün yaradılmasını nəzərdə tuturdu (BVF-nin Nizamnaməsinin 1-ci maddəsi):

- Beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına imkan yaratmaq;
- Beynəlxalq ticarətin tarazlaşdırılmış artımını və inkişafını yüngülləşdirmək və bununla da məşğulluğun və real gəlirlərin yüksək səviyyəsinə, eləcədə istehsal ehtiyatlarının inkişafına nail olunması;
- Sabit valyuta mübadiləsinə kömək etmək və rəqabətlə əlaqədar valyutaların qiymətdən düşməsinə yol verməmək;
- Cari əməliyyatlar üzrə çoxtərəfli hesablaşmalar sistemini yaradılması üçün əlverişli şərait yaradılması və dünya ticarətinin inkişafına maneçilik törədən valyuta mübadiləsi məhdudiyyətlərinin ləğv edilməsi;
- Üzv ölkələrin tədiyə balansının müvazinətinin pozulmasının geniş miqyas almasını azaltmaq və məhdudlaşdırmaq.

Bütün bunları yekunlaşdıraraq qısa şəkildə BVF-nun əsas məqsədini aşağıdakı kimi ifadə etmək olar: BVF-nin əsas məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığının stimullaşdırılması, beynəlxalq ticarətin tarazlaşdırılmış inkişafına köməklik edilməsi, üzv ölkələrin tədiyə balanslarında kəsrin aradan qaldırılmasında və valyuta kurslarının stabilliyinə nail olunmasına yardım göstərilməsidir.

Bugün BVF 150 milyard SDR (xüsusiəvəzetmə hüququ) yəni 200 milyard dollardan çox kapitalla malik, 188 dövlətin üzvü olduğu iri beynəlxalq təşkilatdır [22]. Bu nəhəng təşkilat səhmdar cəmiyyəti prinsipi üzrə yaradılmışdır. BVF-də hökmran mövqeni ABŞ tutur. Fondada ən çox səs hüququ (16,75%) ABŞ-a məxsusdur. Fondun qərar qəbulunda səslərin 26,4%-i Aİ ölkələrinə, ümumilikdə götürüldükdə 24 sənayecə inkişaf etmiş ölkələr BVF-də səslərin 59,6%-nə (ABŞ və Aİ da daxil olmaqla), yerdə

qalan və üzvlərin böyük əksəriyyətini təşkil edən ölkələr isə 40,4%-nə malikdirlər. BVF-də səsliyin “ölçülmüş” sayı prinsipi həyata keçirilir: üzv ölkələrin səsvermə yolu ilə Fondun fəaliyyətinə təsir etmə imkanı onun kapitalındakı payı ilə müəyyənləşdirilir. Hər bir dövlət kapitala ödədiyi haqqın miqdarından aslı olmayaraq 250 baza səsliyə, əlavə olaraq bu haqqın hər 100 min SDR-nə bir səsə malik olur. Hər bir üzv ölkənin BVF-də kvotası və səsliyin sayı Əlavə № 1-də daha geniş göstərilir.

Cədvəl № 1.2

BVF-də daha çox kvotaya və səsə malik ölkələr

№	Üzv ölkələr	Kvotaları		Səsləri	
		SDR (milyon)	Ümumi faiz	Rəqəm	Ümumi faiz
1.	ABŞ	42,122.4	17.69	421,961	16.75
2.	Almaniya	14,565.5	6.12	146,392	5.81
3.	Yaponiya	15,628.5	6.56	157,022	6.23
4.	Böyük Britaniya	10,738.5	4.51	108,122	4.29
5.	Fransa	10,738.5	4.51	108,122	4.29
6.	Səudiyyə Ərəbistanı	6,985.5	2.93	70,592	2.80
7.	İtaliya	7,882.3	3.31	79,560	3.16
8.	Rusiya	5,945.4	2.50	60,191	2.39
9.	İspaniya	4,023.4	1.69	40,971	1.63
10.	Kanada	6,369.2	2.67	64,429	2.56

Mənbə: [1, 17]

Dünya valyuta sisteminin təkamülü ilə əlaqədar olaraq BVF-nin Nizamnaməsinə 3 dəfə yenidən baxılmışdır:

- ✓ 1969-cu ildə SDR sisteminin tətbiqi ilə əlaqədar;
- ✓ 1976-cı ildə Yamayka valyuta sisteminin yaradılması ilə əlaqədar;

- ✓ 1992-ci ildə Fonda borclarını geri qaytarmayan ölkələrin səsvermə hüququndan məhrum edilməsi ilə əlaqədar.

1960-cı illərin əvvəllərində qızıl hasilatının qeyri-adekvat artımı ilə bağlı olaraq beynəlxalq likvidliyin artırılmasının zəruriliyi ilə əlaqədar diskussiyalar başlandı. BVF-nin 1067-ci ildə Rie-Do-Janeyroda keçirilən yığıncağında ilk dəfə xüsusi əvəzetmə hüququ (SDR) sxemindən istifadə olunması təklif olundu. 1969-cu ildə BVF-nun üzvləri SDR ilə işləməyə şərait yaratmaq üçün fondun nizamnaməsinə əlavələr etmək barədə razılığa gəldilər. SDR-ə digər valyutalara yanaşılan kimi yanaşılmalı idi. SDR-in kursu gündəlik olaraq bir neçə aparıcı dövrəli valyutanın kursu üzrə müəyyənləşdirilirdi. SDR-in ilk emissiyası 1970-ci ildə oldu. SDR beynəlxalq ehtiyat aktivdir və BVF-nun üzv ölkələri tərəfindən hesablama vahidi kimi işlədilir. 1981-ci ildə onun əsasını 5 aparıcı valyuta zənbili təşkil edirdi (dollar-42%, alman markası-19%, fransız frankı, yen və funt sterlinq hərəsi – 13%).

BVF-nin resursları: BVF-nin kredit resurslarının əsas mənbəyini üzv ölkələrin kvota ödəmələri təşkil edir. BVF-yə üzv olan hər bir ölkə müəyyən məbləğdə pulu – ilkin kvotanı BVF-nin hesabına daxil edir ki, bu kvota da hər 5 ildən bir nəzərdən keçirilir. Bununla yanaşı, zəruri hallarda, özünün kvotalar üzrə ehtiyatlarını zənginləşdirməyə ehtiyac yarandıqda və ya beynəlxalq valyuta sistemi təhlükə qarşısında qaldıqda BVF borc almaq səlahiyyətinə malikdir. Bunun üçün onun iki daimi mexanizmi mövcuddur:

1. Borclar haqqında Ümumi Razılaşma (GAB). 1962-ci ildə təsis edilib. 11 iştirakçısı var (sənayecə inkişaf etmiş On Dövlət Qrupunun hökumətləri və mərkəzi bankları və İsveçrə);
2. 1997-ci ildən tətbiq olunan, 25 dövlətdən və müəssisədən ibarət Borclar haqqında Yeni Razılaşma (NAB).

Bu iki razılaşmaya görə BVF bütövlükdə 34 milyard SDR-lik borc ala bilər. 2009-cu ilin əvvəllərindən başlayaraq global iqtisadi böhran vəziyyətlərində üzv ölkələrə

yardım etmək imkanlarını genişləndirmək məqsədilə bir sıra ikitərəfli kredit razılaşmaları imzalanmışdır.

Təcrübədə BVF əsas 3 məsələni həll edir:

1. BVF-nin nizamnaməsi ilə müəyyən olunmuş pozitiv valyuta davranışı kodeksinin tətbiqinə nəzarət etmək (valyuta mübadiləsinin sabitliyi, cari hesablaşmaların azad şəkildə həyata keçirilməsi, ayrı-seçkiliyin olmaması, valyutaların dönərliliyi, xarici tarazlıq), xüsusilə də üzv ölkələrin iqtisadi siyasəti üzərində “ciddi nəzarətin” həyata keçirilməsi;
2. Lazımı iqtisadi siyasət vasitəsilə ödəmələrin tarazlığının pozulmasının qarşısını almaq və ona düzəlişlər etməklə maliyyə resurslarının verilməsi;
3. Valyuta sahəsində ölkələrin əməkdaşlığı və fəaliyyətlərinin razılaşdırılması üçün özünü form kimi göstərməsi.

BVF-nin başlıca vəzifəsi beynəlxalq pul-kredit və maliyyə sisteminin sabitliyinin təmin olunmasıdır ki, bunsuz da beynəlxalq ticarətin mövcud olması mümkün deyil. Adətən bunlar ya ölkələrin maliyyə nazirləri və ya da mərkəzi bankların rəhbərləri olurlar.

Hazırda beynəlxalq iqtisadiyyatda sabitliyin təmin olunması məqsədilə BVF 3 əsas funksiyanı yerinə yetirir: 1) Maliyyə sahəsində qlobal nəzarət; 2) Ölkələrə texniki yardım; 3) Hökumətlərin sabitləşmə proqramlarının kreditləşdirilməsi.

Nəzarət funksiyası hər şeydən əvvəl – dialoq rejimində iqtisadi siyasət məsələləri üzrə müntəzəm məsləhətləşmələr vasitəsilə tətbiq olunur. Orta hesabla ildə bir dəfə fond üzv ölkələrdə iqtisadi vəziyyətin hərtərəfli qiymətləndirilməsini həyata keçirir. Bununla əlaqədar ölkələrin rəhbərləri ilə məsləhətləşmələr aparılır və onun gedişində milli valyutanın kursunun sabitləşməsi və iqtisadi artıma səbəb ola biləcək müxtəlif iqtisadi proqramların tətbiqi məsələləri müzakirə olunur.

Texniki kömək ölkələrin səmərəli maliyyə-kredit siyasətini işləmələri və həyata keçirmə imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə BVF tərəfindən əvəzsiz olaraq həyata

keçirilir. O, bir neçə istiqamətdə, o cümlədən vergi və pul-kredit siyasəti, valyuta siyasəti, bank və maliyyə sistemində tənzimləmə və nəzarət, eləcə də milli statistika indikatorlarının beynəlxalq standartlara yaxınlaşdırılması məqsədilə milli statistika sahələrində də həyata keçirilir.

BVF üzv ölkələrində tədiyə balansının maliyyələşdirilməsində çətinliklə qarşılaşdıqca, o vəziyyətin düzəldilməsi üçün ölkələrə güzəştli şərtlərlə kredit ayırır. Bu maliyyə köməyi ölkələrə tədiyyə balansının problemlərini həll etməyə imkan yaradır. BVF tərəfindən maliyyələşdirilən müvafiq proqramlar milli hökumətlər tərəfindən fondla sıx əlaqəli şəkildə işlənir. Fond tərəfindən bu proqramların yerinə yetirilməsinə maliyyə yardımı göstərilməsi məsələsi isə, ölkənin işlənilmiş proqramı hansı dərəcədə səmərəli tətbiq etməsindən aslı olaraq müəyyənləşdirilir.

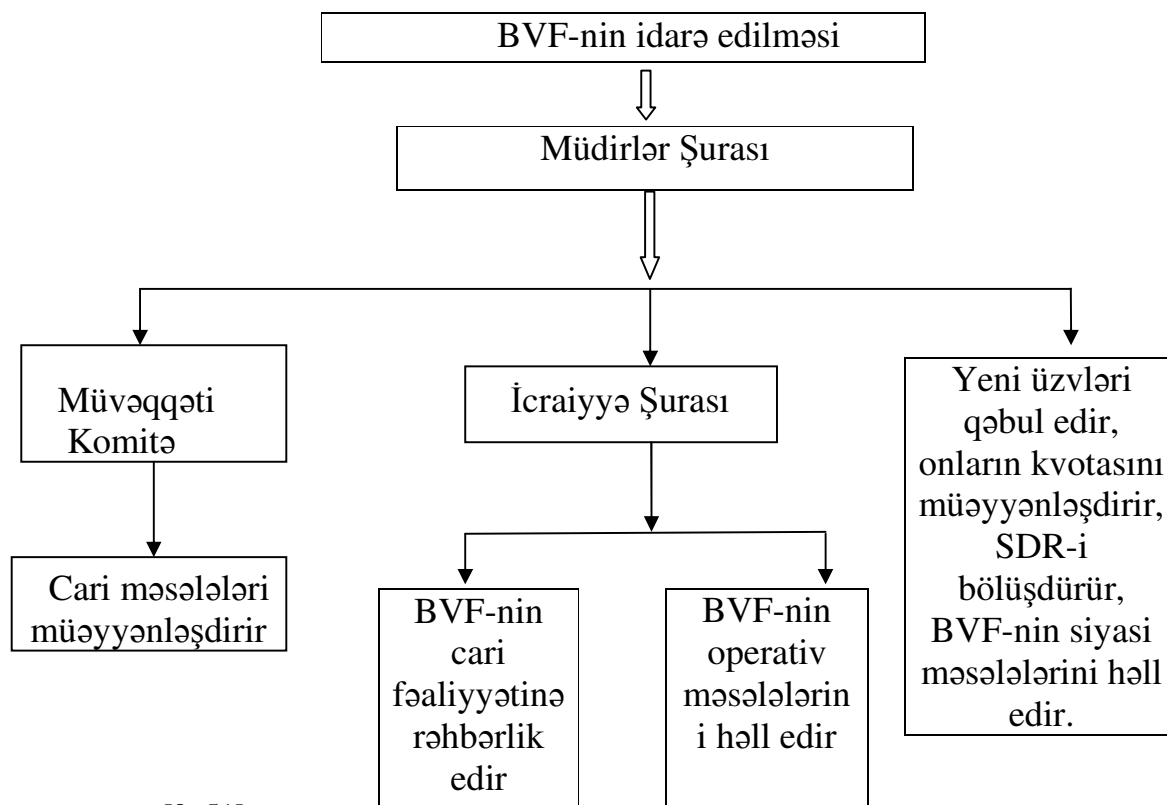
Nizamnaməyə görə BVF-nin strukturuna aşağıdakı orqanlar daxildir:

- Müdirlər Şurası, Müvəqqəti Komitə, İnkişaf Komitəsi;
- İcraiyyə şurası;
- Statistika Komitəsi;
- Bölüşdürücü direktor.

Fondun ali orqanı üzvləri 5 illiyə təyin olunan Müdirlər Şurasıdır. Şuraya üzv dövlətlərin hər birindən bir müdir və bir müavin daxil edilir. Müdirlər və müavinlər bir qayda olaraq, maliyyə naziri və Mərkəzi Bankın direktorundan ibarət olur. Şura ildə bir dəfə toplanır və BVF-də strateji rəhbərliyi həyata keçirir. Müdirlər Şurası öz səlahiyyətinin bir qismini İcraiyyə Şurasına həvalə etmək səlahiyyətinə də malikdir.

Müdirlər Şurası öz üzvlərindən Müvəqqəti Komitə yaradır. Komitənin tərkibinə 24 icraçı direktor daxil olur, bunlardan 7-si Fond da daha çox kvotaya malik dövlətlərdən (Almaniya, İngiltərə, Çin, Fransa, Səudiyyə Ərəbistanı, ABŞ və Yaponiya) seçilir. Digər üzvlər isə, ədalətli regional prinsip üzrə təyin edirlər. Komitə ildə üç dəfə toplanır. İcraiyyə Şurasına müxtəlif xarakterli tövsiyələr verir və məruzələr hazırlayır.

Sxem № 1.2

BVF-nin idarəetmə orqanları

Mənbə: [9, 51]

İnkişaf Komitəsi və ya Birləşmiş Nazirlər Komitəsi, Müvəqqəti Komitə ilə birlikdə Müdirilər Şurası üçün fond ehtiyatlarının real vəziyyəti haqqında tövsiyyə və məruzə hazırlayır, inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardımların istiqamətlərini müəyyənləşdirir və s.

BVF-nin Statistika Komitəsi inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin nümayəndələrindən təşkil olunur və ödəniş balansı ilə bağlı statistika Fondun inkişaf istiqamətləri ilə əlaqələndirilir.

Ənənəyə görə, Avropanı təmsil edən Bölüşdürücü Direktor, İcraiyyə Şurası tərəfindən təyin edilir və Fondun gündəlik fəaliyyətinə rəhbərlik edir. BVF-nin personalı 143 ölkəni təmsil edən 2478 əməkdaşdan ibarətdir.

II Fəsil : Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyət mexanizmi və inkişaf etməkdə olan ölkələrlə əlaqələrinin təhlili.

2.1 *BVF-nin fəaliyyət mexanizmi və maliyyələşdirmə siyasəti.*

Beynəlxalq aləmdə iqtisadi və maliyyə stabilliyini qorumaq, habelə üzv ölkələrə iqtisadi yardımlar etmək üzrə ixtisaslaşdırılmış institut olan BVF-nin məqsədləri və bu məqsədlərə ən yüksək dərəcədə nail olmaq üçün yaradılmış təşkilati strukturu ilə əvvəlki bölmələrdə tanış olduq. Məhz bu məqsədlərlə təşkilati struktur fondun fəaliyyəti üçün baza formalaşdırır. Ümumiyyətlə BVF-nin fəaliyyəti üç mühüm növbədə həyata keçirilir.

Birincisi, Təftiş-Nəzarətlə əlaqədardır, iqtisadi və maliyyə sahələrindəki monitorinqlərdə həyata keçirilir. İkincisi, BVF-nin borc verməsi ilə əlaqədar maliyyələşdirmə fəaliyyətidir. Üçüncüsü, BVF-nin Texniki yardımları ilə əlaqədar fəaliyyətidir.

Lakin bu qeyd edilən fəaliyyət növləri içərisində biz yalnız ən mühüm fəaliyyət sahəsi olan borc vermə fəaliyyəti ilə tanış olacağıq. BVF-nin mühüm funksiyalarından biri tədiyə balansı problemləri yaşayan ölkələrə iqtisadi inkişafı əldə etmək üçün borclar verməkdir. Məhz BVF-nin yardımları iqtisadi çətinliklə üzləşən ölkələrə beynəlxalq ehtiyatlarını möhkəmləndirməyə, valyutalarını stabilləşdirməyə və ticarət məhdudiyyəti qoymadan importa ödəmələr etməyə imkan verir. İnkişaf banklarından fərqli olaraq BVF xüsusi layihələr üçün əsasən kredit vermir.

Fondun verdiyi borclara və maliyyələşdirmə mexanizmlərinə keçməzdən əvvəl borc alan ölkələrə qısaca nəzər salaq. Beləki, BVF-nin verdiyi borca adətən ölkənin həqiqətən ehtiyacı olduğunu göstərən iqtisadi vəziyyəti özündə əks etdirən razılaşma sənədi ilə təchiz edilir. Bu razılaşma İcraedici Şura tərəfindən təsdiqlənməlidir və bu İcraedici Şuraya niyyət məktubu vasitəsilə təqdim olunur. Borclar (kreditlər) proqram həyata keçirildikcə əvvəlcədən planlaşdırılmış qaydada verilir.

Cədvəl № 2.1

BVF-nin verdiyi kreditlər

Kredit	Kreditin adı		Şerti
STF	Systemic Transformation Facility	İqtisadiyyatda Sistemli Dəyişikliklərin Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	5%, 10 il
Standby	Standby	Tədiyyə balansını dəstəkləmək və mövcud kəsri maliyyələşdirmək	5%, 5 il
ESAF	Enhanced Structural Adjustment Facility	İqtisadiyyatda Struktur İslahatlarının Geniş Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	0,5%, 10 il
EFF	Extended Fund Facility	Geniş Kreditləşdirmə Mexanizmi	4,2%, 10 il
CCFF	Compensatory and Contingency Financing Facility	Kompensasiya Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi	
PGRF	Poverty Reduction and Growth Facility	Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Təmin Olunması Mexanizmi	0,5%, 10 il 5,5 il güzəştlə

Mənbə: [23]

BVF-də kreditlər imtiyazlı və imtiyazsız kimi iki mühüm hissəyə ayrılır. Belə ki, aşağı gəlirli ölkələr PRGF krediti (Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi) üzrə az faiz dərəcəli (imtiyazlı) borclar ala bilirlər. Digər İmtiyazsız borclar isə 5 mühüm kreditləşmə üzrə verilir.

Bunlara aşağıdakılar aiddir:

1. Stend-bay kreditləri (SBA – Stand By Arrangements);
2. Genişləndirilmiş Fond kreditləri (EFF – Extended Fund Facility);
3. Əlavə Ehtiyat kreditləri (SRF – Supplemental Reserve Facility);
4. Kontingent krediti (CCL – Contingent Credit Lines);
5. Kompensasiyaedici kreditlər (CFF – Compensatoru Financing Facility).

Bunlardan əlavə fəvqəladə kömək üzrə (Emergency assistance) maliyyələşdirmə də mövcuddur.

Qeyd etdiyimiz bu maliyyələşdirmə mexanizmləri nisbətən yaxından tanış olaq.

PRFG - (Poverty Reduction and Growth Facility) Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi. BVF 1970-ci illərin sonlarından başlayaraq yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün ölkələrə yardımlar edir. Həmin ölkələrə yardımlar əsasən az faiz dərəcələri ESAF (Enhanced Structural Adjustment Facility – Strukturun yaxşılaşdırılması kreditləri) kreditləri üzrə verilirdi. Lakin 1999-cu ilin noyabrında qəbul edilmiş qərarla ESAF kreditləri PRGF kreditləri ilə əvəz olunur. Adından da göründüyü kimi əsas məqsəd məhz birbaşa yoxsulluğun azaldılmasından ibarətdir. PRGF kreditlərinin yaranmasının labüdlüyünü isə belə izah edə bilərik. 1986-1999-cu illər ərzində 3,2 mlrd əhaliyə malik olan 56 ölkə SAF və ESAF (ESAF SAF-ın nisbətən genişləndirilmiş formasıdır) kreditləri alıb. Bunların azgəlirli ölkələrə müəyyən qədər müsbət təsiri olsada istənilən nəticələr əldə olunmadı. Nəticədə bu hökumətləri, beynəlxalq təşkilatları öz strategiyalarına yenidən baxmağa vadar etdi. Beləliklə 1999-cu ildə BVF və Dünya Bankının illik yığıncağında üzv ölkələrin nazirləri yeni yanaşma qəbul etdilər. Burada BVF və Dünya Bankının imtiyazlı borc siyasətinə əsaslanaraq ölkədə yoxsulluğun azaldılması strategiyasının işlənməsi qərara alındı. Yeni yanaşma əvvəlkindən kasıb ölkənin xüsusiyyətlərinin tamamilə nəzərə alınması ilə fərqlənirdi. Onu da qeyd edək ki, heç bir proqram, o cümlədən, bu da dərhal öz müsbət nəticələrini vermir. Bunun üçün hökumətin

uzunmüddətli işləmələri tələb olunur. Nailiyyət əldə etmək üçün isə ilk növbədə iştirakçı ölkə Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyası Sənədinə (kredit almaq üçün lazım olan mühüm sənəd) master plan hazırlamalıdır. Bu geniş plan BVF-na həmin ölkəyə effektiv yardım etmə imkanı verir. BVF bu plana görə qiymətləndirmə aparır. Ümumiyyətlə PRGF üzrə verilən borclar Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyası Proqramına əsaslanır. Bu sənəd isə ölkə tərəfindən müxtəlif sivil cəmiyyətlərlə və xüsusən Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq çərçivəsində hazırlanır. PRGF üzrə faiz dərəcələri illik 0,5%-dir. Borcu qaytarmaq vaxtı isə 10 ildən çox deyildir.

PRGF üzrə az faiz dərəcəli kreditlər 1987-ci ildə yaradılmış PRGF xəzinəsi tərəfindən təchiz edilir və bu xəzinədarlığın işi aşağıdakılardan ibarətdir:

- Mərkəzi banklardan, hökumətlərdən, dövlət institutlarından borc almaq və onu PRGF üzrə uyğun ölkələrə verir.
- PRGF üçün pul verənlərin təhlükəsizliyini qorumaq üçün ehtiyat hesablar yaradır (yəni PRGF borcu alan ölkənin onu qaytara bilmə ehtimalı da nəzərə alınır).

Ehtiyat hesabın resursları isə ilk növbədə BVF-nun 1970-ci illərin ortalarından başlamış qızıl satışlarından və investisiya gəlirlərindən təşkil olunur. Ehtiyat hesabı PRGF üçün bütün borc verənlərin ümumi razılığı olmadan heç bir məqsəd üçün istifadə edilə bilməz. Cari dövrdə PRGF kreditlərinin 17 donoru var (Kanada, Çin və İspaniya hökumətləri, Fransa İnkişaf Agentliyi, İtaliya Bankı, Almaniya, Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı, Koreya Bankı, Niderland Bankı, Norveç Bankı, OPEC-in Beynəlxalq İnkişaf Fondu, İspaniya Bankı, İsveç Konfederasiyası, İsveç Milli Bankı, Belçika Milli Bankı, Danimarka Milli Bankı. Misir Mərkəzi Bankı).

Ümumiyyətlə BVF kasıb ölkələrə yalnız PRGF kreditləri üzrə yox, həm də ağır borclu ölkələrə verdiyi ayrıca HIPC kreditləri üzrə də (həmin ölkələrin borcdan qurtarmasına yardım etmək üçün) borclar verir.

İmtiyazsız tam faiz dərəcəli kreditlər isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 5 növdədir. Onlar aşağıdakılardır:

Stend-bay (Stand-BY Arrangments) kreditləridir. Birinci dəfə 1952-ci ildə istifadə olunub və qısamüddətli tədiyyə balansı çətinlikləri zamanı verilir. Hazırda BVF-nin ən çox istifadə olunan kreditidir. Kreditləşmə müddəti 12-18 aydır. Borcun ödənilməsi əgər heç bir vaxt uzadılması nəzərdə tutulmayıbsa 2 ¼ - 4 il ərzində həyata keçirilməlidir. Əlavə faiz dərəcələri isə kredit götürməyə yüksək imkanlar açır. Lakin, bu kredit uzun müddətli tədiyyə balansı problemlərini həll etmək üçün nəzərdə tutulmayıb, bunun üçün aşağıdakı maliyyələşdirmədən istifadə olunur.

Genişləndirilmiş kreditləşdirmə sistemi (Extendend Fund Facility (EFF)). 1994-cü ildə iqtisadiyyatın strukturu ilə əlaqədar olan uzun müddətli tədiyyə balansı problemlərini həll etmək məqsədilə yaradılıb. Bu kreditin verilməsi nisbətən uzun – 3 ilə qədər sürə bilər. Ödəmələr isə 4 - 7 il ərzində həyata keçirilir. Lakin ödəmə öhdəliyi 4 - 19 ildir. Stend-bayda isə ödəmə öhdəliyi pulun götürülməsi vaxtından 3 - 5 ildir. Ümumiyyətlə qeyd edək ki, genişləndirilmiş kreditləşmə üzrə verilən kreditlər struktur çatışmamazlığı ilə əlaqədar olaraq yaranan iqtisadi çətinlikləri həll etməyə yönəldiyindən ilk növbədə özünə iqtisadi mexanizimlərin işləmə funksiyalarının təkmilləşdirilməsini daxil edir. Bura isə vergi və maliyyə sektorlarında islahatların aparılması, dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi, əmək bazarında elastikliyin artırılması aiddir. Həmçinin yuxarıda qeyd etdik ki, bu krediti alan ölkənin onu 4 - 7 il ərzində qaytarması gözlənilir, lakin, əgər müəyyən səbəblərdən bu dövrdə qaytara bilməyəcəyini görərsə onda öhdəliyi götürdüyü müddət bitən zaman, yəni 4-10 il ərzində qaytarmalıdır və bu haqda BVF-nun İcraedici Şurasında müraciət etməlidir.

Əlavə Ehtiyat Kreditləri (Supermental Reserve Facility, SRF) – Bu ilk dəfə 1997-ci ildə təqdim edilib və qısa müddətli, lakin, böyük həcimdə maliyyələşdirmədir. Kredit gözlənilməyən hallarda qəfil, daxili bazardakı vəziyyətin pisləşməsinə görə xaricə küllü miqdarda kapital axının nəticəsində tədiyyə balansı problemlərinin yarandığı vaxt

verilir. Bu çətinlik 1990-cu illərin əvvəllərində inkişaf edən bazarlarda özünü tam açıqlığı ilə göstərdi. Həmin dövrdə xaricə kapital axınları BVF-dan o dövrə qədər tələb olunmamış miqyasda borc tələb olunması ilə nəticələndi. Bu səbəbdən Əlavə Ehtiyat Krediti təşkil olundu. Onun qaytarılma müddəti 2-2,5 ildir. Lakin, ölkələr 6 ay da əlavə vaxt üçün müraciət edə bilirlər.

Kontingent Kreditləşmə Sistemi (Contingent Credit Lines) – Bu kredit başqalarından ilk növbədə onunla fərqlənir ki, böhranı aradan qaldırmaq üçün deyil, böhran baş vermədən onu qabaqlamaq üçün verilir. Kredit 1999-cu ildə “yolxucu maliyyə xəstəliklərinin” keçməməsi üçün iqtisadi siyasətləri həyata keçirmək məqsədilə yaradılıb. Bu kreditin də ödəmə müddəti qısa müddətlidir, yəni ödəmə müddəti 1-1,5 il, ödəmə öhdəliyi 2-2,5 ildir.

Kompensasiya edici kreditlər (Compensatory Financing Facility, CFF) – 1969-cu ildə yaradılıb və iki növ iqtisadi çətinliklərlə qarşılaşmış ölkələrə yardım məqsədilə verilir. Birinci növ ölkə eksportdan gələn gəlirin qəfl olaraq azalmasına görə iqtisadi çətinliyə düşmüş ölkələridir. İkinci növ isə dünyada istehlak məhsullarının qiymətlərinin dəyişməsinə görə importxərclərinin artdığı ölkədir. Bu kreditin bütün digər şərtləri Stend-Bay krediti ilə eynidir, lakin, burada heç bir əlavə faiz dərəcəsi yoxdur. Onu da qeyd etmək ki, şərtlərin eyni olmasına və ümumiyyətlə Stend-Bay və Genişləndirilmiş Maliyyələşdirmə Kreditləri üzrə kreditlərlə eyni tipli olmasına baxmayaraq, bu kreditdən istifadə edən zaman yuxarıda qeyd etdiyimiz iki kreditdən istifadə imkanı məhdudlaşdırılır.

Ümumiyyətlə BVF-nun kreditləri PRGF kreditləri istisna olmaqla (yoxsulluğun azaldılması üçün kreditlər) bazar faiz dərəcələrinə yaxın dərəcələrlə, bəziləri isə hətta bu faiz dərəcələrindən əlavə faiz dərəcəsi də yüklənməklə verilir. Faiz dərəcələri isə SDR faiz dərəcəsinə əsaslanır və həftədə bir dəfə bu faiz dərəcəsinin beynəlxalq pul bazarlarında necə dəyişməsi qiymətləndirilir. Həmçinin qeyd edim ki, BVF-nin öz resurslarının verdiyi borcların üzərinə əlavə faiz dərəcələri qoyaraq həddən çox

işlənməsinin tərəfdarı deyil və əgər borclu ölkənin şəraiti imkan verirsə, borcu tez ödəməyi də gözləyə bilər. Bu kreditlər haqqında daha konkret məlumatı aşağıdakı cədvəldən ala bilərik.

Cədvəl № 2.2

BVF maliyyə köməkliyinin ümumi şərtləri

Kreditin növü	Təyin olunmuş qiymət	Qaytarılma şərtləri		
		Öhdəlik müddəti (il)	Gözlənilən müddət (il)	Ödəmə möhləti
Stend-Bay krediti (SBA)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	3 - 5	2 – 4	Kvartallıq
Genişləndirilmiş kreditlər (EFF)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	4 – 10	4 - 7	Yarım illik
Kompensasiya edici kreditlər (SFF)	əsas % dərəcəsi	3 – 5	2 - 4	Kvartallıq
Fövqəladə yardım	əsas % dərəcəsi	3 – 5	Yoxdur	Kvartallıq
Əlavə ehtiyat krediti (SRF)	əsas % dərəcəsi + 300-500% hədləri	2 – 3	2-2	Yarım illik
Kontingent krediti (CCL)	əsas % dərəcəsi + 150-300% hədləri	2-2	1-1	Yarım illik
Yoxsulluğun azaldılması və inkişaf krediti (ARGF)	İllik 0,5%-lə	5 – 10	Yoxdur	Yarım illik
Xidmət haqqı (həyata keçirmək üçün haqq)	0,5%	-	-	-

Mənb: [6, 26]

Qeyd etmək lazımdır ki, əlavə faiz dərəcəsi əsasən ilk iki kreditə tətbiq olunur. Belə ki, üzv ölkə kvotasının 100%-nə qədər normal olaraq kredit götürə bilər. Bir illik, ümumi məbləği 30%-ə qədər (100%-lik sistemdə hesablanmadığı halda) xüsusi hallarda

bu məbləğ arta da bilər. Əgər kreditin həddi 10%-i ötürsə ondan əlavə faiz tətbiq edilir, yox əgər 300-ü ötürsə onda 200 həddindən başlayaraq əlavə faiz tətbiq edilir.

28 noyabr 2000-ci ildən başlayaraq verilən məbləğlərin Fövqəladə Kömək və RPGF üzrə kreditlər istisna olmaqla, gözlənilən vaxtda ödənilməsi tələb olunur (öhdəlik vaxtında yox).

Bundan başqa birdəfəlik xidmət haqqları da tutulur (pul köçürmələri vaxtı). Xidmət haqqı qabaqcadan da tutula bilər və üzv ölkələrin öz kvotasının 100%-ə qədər istifadə etməsinədək, 25%-dən bir, 100%-dən sonra isə 10%-dən başlayaraq xidmət haqqı tutulur. İlk 25%-dən isə alınmır. Xidmət haqqı Cədvəl 2-də göstərildiyi kimi 0,5%-dir.

Qeyd edim ki, BVF-nun maliyyələşdirilməsi yuxarıda qeyd edilən kreditləşmə sistemləri ilə bitmir. Digər mühüm növ maliyyə yardımı *Fövqəladə Köməkdir (Emergency Assistance)*. Bu maliyyələşdirmə yardımı təbii fəlakətlər zamanı – daşqın, qasırğa, zəlzələ, ərzaq çatışmazlığı və s. zamanı verilir. Fövqəladə yardım qəfil və gözlənilməz təbii fəlakətlər nəticəsində tədiyyə balansında yaranmış problemləri aradan qaldırmaqda üzv dövlətlərə yardım forması kimi 1962-ci ildə tətbiq edilib. Üzv dövlətlər onların institusional və inzibati potensialını sarsıdan hərbi münaqişələrlə üzləşdiyindən 1995-ci ildən bu yardım forması belə hallara da şamil edilir.

2.2. BVF-nin dünya iqtisadiyyatının tənzimlənməsində rolu

BVF beynəlxalq ticarətin tarazlaşdırılmış şəkildə inkişafı prosesinə kömək etmək, valyutaların mübadilə məzənnələrinin sabitliyinə şərait yaratmaq, üzv dövlətlər arasında cari əməliyyatlar üzrə çoxtərəfli hesablaşmalar sisteminin yaradılmasına, eləcə də dünyada ticarətin tərəqqisinə mane olan valyuta məhdudiyyətlərinin aradan qaldırılmasına kömək etmək, üzv dövlətlərin tədiyyə balansındakı qeyri-mütənasibliyi xarici ticarət və hesablaşmalar sahəsində məhdudlaşdırıcı tədbirlərdən istifadə etmədən aradan qaldırmağa imkan verən maliyyə resursları təqdim etməklə dünya iqtisadiyyatının tənzimlənməsində yaxından iştirak edir. Fond beynəlxalq valyuta-maliyyə problemlərinə dair məsləhətləşmələr aparmaq və birgə iş üçün forum kimi xidmət edir.

BVF müvafiq prinsiplərin və prosedurların köməyi ilə, o cümlədən öhdəliklərin başqa aspektlərinə nəzarətin əsas elementi kimi mübadilə məzənnələri barəsində üzv dövlətlərin siyasətinə ciddi nəzarət etməklə üzv dövlətlərin hər birinin öz öhdəliklərini yerinə yetirməsinə nəzarət edir.

Üzv dövlətlərə BVF-in maliyyə resursları maliyyələşdirmə siyasəti və mexanizmləri çərçivəsində ümumi resurslar hesabından verilir. Bu resursların həcmi tədiyyə balansının köməyi ilə həll edilməli problemlərdən, eləcə də fond tərəfindən təqdim edilən şərtlərin spesifikasiyasından və sərtlilik dərəcəsindən asılıdır. Hər bir konkret halda fond kreditlər verilməsi barədə qərarı öz mülahizəsinə əsasən qəbul edir. Əgər BVF onun verdiyi vəsaitlərdən "fondun məqsədlərinə zidd olaraq" istifadə olunduğunu hesab edərsə o, həmin vəsaitləri azalda bilər və ya üzv dövləti onun resurslarından istifadə etmək hüququndan məhrum edə bilər.

BVF 1952-ci ildən Stand-bay kreditlərini tətbiq etməyə başlayıb. Bu mexanizmin ilk istifadəçisi öz beynəlxalq ehtiyatlarını artırmaq məqsədilə BVF-yə 50,0 milyon ABŞ dolları kredit almaq üçün müraciət edən Belçika olub. "Stand-bay" termini o deməkdir

ki, BVF tərəfindən irəli sürülən şərtlərin yerinə yetirilməsi zamanı üzv dövlət zəruri olan halda ayrılmış vəsaiti almaq hüququna malikdir. Əksər hallarda üzv dövlətlər bu hüquqdan real olaraq istifadə edirlər. Stənd-bay üzv ölkəyə qısamüddətli tədiyyə balansı problemini tənzimləmək üçün müəyyən olunmuş məbləğ həcmində, adətən, 12-18 ay ərzində kredit üzrə vəsait almaq imkanını təmin edir.

1963-cü ildə BVF xammal istehsal edən ölkələrə yardım məqsədilə kompensasiya maliyyələşdirilməsi mexanzimini (CFF) təsis etdi. Bu yardım bu cür ölkələrin ixrac gəlirlərinin müvəqqəti azalması zamanı, o cümlədən qiymətlərin aşağı düşməsindən yaranan müvəqqəti azalma zamanı tətbiq edilir. 1981-ci ildə bu mexanizmə əlavə komponent daxil edildi ki, bu da ölkələrin taxıl məhsulları idxalı zamanı çəkdikləri xərclərin müvəqqəti yüksəlməsi zamanı onlara kömək məqsədi daşıyır.

1970-ci illərdə neftin qiymətlərinin 4 dəfə qalxması nəticəsində yaranan enerji böhranı zamanı BVF müvəqqəti neft mexanizmi vasitəsilə neft ixrac edən ölkələrin valyuta profisitlərinin dövriyyəyə qaytarılmasına kömək edirdi. Bu mexanizm 1974-cü ildən 1976-cı ilə qədər fəaliyyətdə olub. BVF bu mexanizm vasitəsilə neft ixracatçılarından və xarici hesablar üzrə sabit mövqeyə malik digər ölkələrdən borc götürür və neft idxalatçılarına kredit verirdi. İdxalatçılar isə bu kreditlərdən neft alışları ilə bağlı yaranan kəsirləri maliyyələşdirmək üçün istifadə etməli idilər.

1974-cü ildə tədiyyə balansı ilə bağlı problemlərlə üzləşən üzv dövlətlərə ortamüddətli yardım göstərilməsi məqsədilə BVF-nin genişləndirilmiş kreditləşdirmə mexanizmi (EFF) yaradıldı. Bu problemlər həmin ölkələrin iqtisadiyyatlarındakı struktur çatışmazlıqları ilə bağlı idi. Bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün isə uzun müddət ərzində struktur islahatlarının həyata keçirilməsi tələb olunurdu. Genişləndirilmiş kreditləşdirmə haqqında razılaşmanın müddəti adətən 3 il təşkil edir və onun 4 ilə qədər artırılması imkanı var. EFF üzrə birinci razılaşma 1975-ci ildə Keniya ilə bağlanmışdır.

1980-ci illərdə BVF Latın Amerikasına borc böhranının tənzimlənməsinə yardımda

aparıcı rol oynamışdır. BVF bu zaman region ölkələrinin hökumətləri və beynəlxalq bank dairələri ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində işləmişdir. BVF borclu ölkələrə ortamüddətli sabitləşmə proqramları hazırlamaqda kömək etmiş, resurslarından əhəmiyyətli həcmdə maliyyələşdirmə həyata keçirmiş və kreditor ölkələrin hökumətləri, kommersiya bankları və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən maliyyələşdirmə paketlərini təşkil etmişdir.

1989-cu ildən etibarən BVF Mərkəzi və Şərqi Avropa, Baltika ölkələrinə, Rusiyaya və keçmiş Sovet İttifaqının digər ölkələrinə iqtisadiyyatlarını mərkəzləşdirilmiş planlaşdırma sistemindən bazar iqtisadiyyatına transformasiya etmək üçün aktiv şəkildə yardım göstərməkdədir. BVF bu ölkələrlə əməkdaşlıq şəraitində işləyir və onların iqtisadiyyatlarının sabitləşdirilməsinə və yenidənqurulmasına çalışır. Məsələn, BVF bazar iqtisadiyyatı üçün hüquqi və institusional əsas yaradılması məqsədilə adıçəkilən ölkələrə yardım göstərir. 1993-cü ildə bazar iqtisadiyyatına keçidin ilkin mərhələlərini dəstəkləmək üçün əlavə maliyyələşdirmə təqdim edilməsi məqsədilə BVF sistem dəyişikliklərinin maliyyələşdirilməsi mexanizmini (STF) təsis etdi ki, onun da fəaliyyət müddəti 1995-ci ildə başa çatmışdır.

1994-1995-ci illərdə Meksikada kəskin maliyyə böhranı baş verdi. Bazar iştirakçılarının mövcud vəziyyətə nöqteyi-nəzərlərinin dəyişməsi nəticəsində bu ölkədən iri kapital axını baş verdi. Meksika qısa müddət ərzində qəti sabitləşdirmə və islahat proqramını qəbul etdi ki, bu proqram da sonda müvəffəqiyyətlə nəticələndi. Bu proqramı dəstəkləmək məqsədilə BVF sürətlə 17,8 milyard dollar həcmində krediti təsdiqlədi. Bu həmçinin BVF-yə Yeni Borclar Sazişini (YBS) işləmək üçün təkan verdi. Yeni saziş gələcəkdə baş verə biləcək ciddi böhranlara dərhal reaksiya vermək üçün BVF-nin kifayət qədər vəsaitinin olmasına təminat verir.

1996-cı ildə BVF və Dünya Bankı birgə yüksək borc səviyyəsinə malik yoxsul ölkələrin borclarına münasibətdə təşəbbüsü qəbul etdilər ki, bu da HIPC Təşəbbüsü adlandırılır. Bu təşəbbüs dünyanın yoxsul ölkələrinin xarici borclarının kifayət qədər

qısa müddət ərzində iqtisadi cəhətdən məqbul səviyyəyə endirilməsi məqsədini daşıyır. Bu təşəbbüs 1999-cu ildə borc problemi üzrə tədbirləri sürətləndirmək məqsədilə daha da genişləndirildi. Eyni zamanda BVF özünün struktur yenidənqurmasının genişləndirilmiş maliyyələşdirilməsi mexanizmini (ESAF) daha geniş yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artıma dəstək üzrə maliyyələşdirmə mexanizmi (PRGF) ilə əvəzlədi. Sonuncu mexanizm birbaşa olaraq yoxsulluğun azaldılması vəzifəsinə xidmət edir. Bu mexanizm tədiyyə balansında uzunmüddətli problemlərlə üzləşən ən yoxsul üzv dövlətlərə aşağı faiz dərəcəsi ilə kredit verilməsini nəzərdə tutur. Faiz dərəcələri arasındakı fərq əvvəllər BVF-yə məxsus qızılın satışından əldə olunmuş vəsaitin, habelə üzv dövlətlərin bu məqsədlər üçün BVF-yə təqdim etdikləri borcların və qrantların hesabına subsidiyalaşdırılır.

1997-1998-ci illər Asiya maliyyə böhranı zamanı BVF sabitləşmə və struktur islahatları siyasətini dəstəkləmək məqsədilə İndoneziya, Koreya və Taylanda müstəsna olaraq iri kreditlər (ümumi məbləği 36 milyard ABŞ dollarından çox) verdi. 1997-ci ildə BVF əlavə ehtiyatların maliyyələşdirilməsi mexanizmini (SRF) yaratdı. Mexanizmin yaradılmasında məqsəd gözlənilmədən bazar iştirakçılarının etibarını itirmə və kapital axını nəticəsində qısamüddətli maliyyələşdirməyə ciddi ehtiyac duyan ölkələrə yardım etməkdir. SRF kreditləri üzrə faiz dərəcəsinə BVF kreditləri üzrə adi dərəcənin əlavəsi də artırılır.

BVF böhranların qarşısının alınması üçün yeni alət – şərtləndirilmiş kredit xətlərini (CCL) tətbiq etməyə başladı. CCL maliyyə böhranlarının yayılmasından müdafiə vasitəsidir və qəti iqtisadi siyasət həyata keçirən ölkələr üçün açıqdır. Başqa ölkələrdəki çətinliklər bəzən zəncirvari reaksiya kimi yayılaraq etibarlı iqtisadi siyasət yürüdən üzv dövlətlərə də sirayət edir, bunun nəticəsində onlar da bazarda inamlarını qəfildən itirərək sabitliyin pozulması ehtimalı ilə üzləşirlər. Şərtləşdirilmiş kredit xətləri belə hallarda həmin dövlətlərə qısamüddətli əsasda kredit almağa imkan verən müdafiə mexanizmidir.

2000-ci ilin noyabrında BVF-nin İcra Şurası BVF-nin maliyyə mexanizmlərinin əhəmiyyətli icmalını başa çatdırdı. Bunda məqsəd BVF-nin üzv dövlətlərə maliyyə yardımı göstərməsi metodlarında dəyişikliklərə ehtiyacın olub-olmadığını müəyyən etmək idi. Bu iş nəticəsində dörd mexanizmin ləğv edilməsi yolu ilə əhəmiyyətli rasionallaşdırma həyata keçirildi. Eyni zamanda bir sıra digər əhəmiyyətli dəyişikliklər də həyata keçirildi ki, bunlar da BVF mexanizmlərinə üzv dövlətlərin böhranların qarşısının alınması və tənzimlənməsi istiqamətində həyata keçirdikləri səylərə daha güclü dəstək vermək imkanı yaratmalı və BVF resurslarından daha səmərli istifadəyə gətirib çıxarmalı idilər.

BVF üzv ölkələrdən onların qızıl və valyuta ehtiyatları, qızılın və əmtəələrin istehsalı, ixracı və idxalı barədə, tədiyyə balansları, xarici investisiyalar, milli gəlir, qiymətlərin indeksləri, valyutaların məzənnələri, valyuta nəzarəti tədbirləri, kliring sazişləri və s. barədə məlumat alır. Fond tədqiqatlar aparır və üzv ölkələrə valyuta və maliyyə məsələlərinə dair icmal məruzələri təqdim edir, maliyyə problemlərinin həllinə kömək edir, mütəxəssislər hazırlanmasını təşkil edir. BVF direktorluğun illik məruzələrini, ticarət və maliyyə barədə rüblük məlumatları, üzv ölkələrin valyuta paritetləri barədə vaxtaşırı məlumatları ingilis dilində dərc edir. Fond "Beynəlxalq maliyyə statistikasi", "Tədiyyə balanslarının illik məcmuəsi" adlı aylıq bülleten, həftəlik "Beynəlxalq maliyyə xəbərlərinin icmalı" və başqa materiallar dərc edir.

Mübadilə kursu siyasəti: 70-ci illərin əvvəllərindən beynəlxalq valyuta sistemi ciddi transformasiyalara məruz qaldı. Birləşmiş Ştatlar 1971-ci ildə dolları qızıla yaxud başqa ehtiyat valyutaya konversiya etməkdən imtina edəndən sonra qızıl-valyuta bərabər nisbəti əsasında bağlanmış Bretton-Vudsk sazişi gərəksiz oldu. Nəticədə ölkələr yeni mübadilə tədbirləri görməli oldular - sazişin maddələrinə şərtləşdirilmiş ikinci düzəliş (1978) situasiyası. İnkişaf etmiş böyük ölkələr SDR-ə, yaxud başqa valyutaya bağlanmış əsas valyutanın başqa "səbətinə" dəyişən mübadilə kurslarının tətbiq edilməsinin tərəfdarı oldular. Avropa valyuta sisteminin üzvləri (uyğun olaraq ing. EMS) onların

qrupları daxilində başqa valyutalara nisbətən valyuta kursunun dəyişməsinin təyin olunmuş həddlərinə riayət etməyi öhdələrinə götürüblər. Bununla belə valyuta kursları bu qruplara daxil olmayanların valyutalarına nisbətən dəyişə bilər.

Konsultasiyalar: Fond adətən hər il üzv-ölkələri onların iqtisadi və maliyyə vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq məqsədilə konsultasiya edir. Konsultasiyalar özləri Fondun ekspertləri və hökumət nümayəndələri arasında görüşlər keçirir və Fonda üzv olan ölkələrin ərazilərinə keçirlər. BVF-nin mütəxəssisləri məlum görüşlərin nəticələrinə əsaslanaraq ölkələrin iqtisadi siyasəti və vəziyyəti haqqında məruzələri tərtib edir və baxılmaq üçün İcraiyyə şurasına təqdim edir. Sonra şura məruzələri müzakirə edir və şərh edir. Katib şuranın rəyini müəyyənləşdirir, sonra üzv-ölkənin Fonddakı nümayəndəliyinə təqdim edir.

Maliyyə xidmətləri: Fondun üzvlərinin, Fondun müvəqqəti yaxud daimi şəraitlərdə ki, üzv-dövlətlərə onların ödəmə balanslarının defisitlərini aradan qaldırmaq üçün proqramı yerinə yetirməyə imkan verməsi üçün təqdim etdiyi maliyyə vəsaitlərinə çıxışları olur. Əməliyyatlar mexanizmi bu ardıcılıqla aparılır. Üzv-ölkə ödəmə balansının defisitini aradan qaldırmaq üçün yaxud tükənməkdə olan ehtiyatlarının tamamlanmasına sərf edə biləcəyi, BVF-nin (yaxud SDR-in) üzvü olan başqa ölkələrin valyutasını Fondan "almaq" üçün milli valyutasından istifadə edir. Əgər üzv-dövlətin ödəmə balansı yaxud ehtiyat vəziyyəti yaxşılaşarsa, Fondun üzv-dövlətin valyutasını satması halları istisna olmaqla, məlum Fondan SDR yaxud başqa ölkələrin valyutasını almaqla mövcud götürmə sxemi ilə, təyin olunmuş müddət ərzində yaxud daha tez dövlət Fondun borcunu ödəməlidir. Kredit Fondan dörd tranş ilə çıxarılır, hər tranş payın 25%-i ekvivalentində olur.

Ölkədə əgər istehsalatda, ticarətdə, qiymət formalaşmasında kompleks problemlər nəticəsində yaranmış balans defisiti olarsa, onda iqtisadi tarazlığın bərpası prosesi tranşın verə biləcəyindən çox vaxt və vəsait tələb edir. Belə olan halda BVF-nin üzvü olan dövlət, üzv-ölkələrə ilk kredit tranşının tamamlanmasına 140%-ə qədər Pay

almağa imkan verən vaxtı uzadılmış kreditlər Fondunun yardımından faydalana bilər. Ölkənin hansı kredit verilmədən yararlanmasından asılı olaraq - Fondun vaxtı uzadılmış kredit tranşları yaxud vəsaitləri - kredit normalan üzrə təqdim olunan vəsaitlər stend-bay kreditləri yaxud vaxtı uzadılmış kreditlər adlandırılır. Qayda üzrə kredit bir illiyə verilir, amma bu vaxt üç il müddətinə qədər uzadıla bilər. Tranşlar üçün borclar üç ildən beş ilə qədər müddətdə, vaxtı uzadılmış kreditlər üçün olan borclar isə dörd ildən on ilə qədər olan müddətdə ödənilir.

Üzv-ölkə Fondun vəsaitlərindən maliyyə yardımı alarkən balans defisitinin aradan qaldırılması üçün bir sıra tədbirləri tətbiq etməyə borcludur və bu qayda ilə borcun ödənməsini təmin etmiş olur. Fondun siyasətindəki bu tələb şərtlənmə prinsipi adlanır. Fondun mütəxəssisləri ölkənin daxili, sosial, siyasi, iqtisadi və ümum-mədəniyyət şəraitlərini diqqət mərkəzində saxlayaraq iqtisadi tarazlığın yaradılması proqramlarını işləyib hazırlamaqda üzv-ölkələrə kömək edirlər. Həm tranşlar üzrə, həm də vaxtı uzadılmış kreditlər üzrə xidmətə görə kreditin 0,5 % -i həcmində birdəfəlik rüsum tutulur, üstəgəl ödənilməmiş kreditin illik tarifi üzrə vergi.

Fond həmçinin xüsusi məqsədlər üçün də vəsait ayırır: vəsait buraxmanın kompensasiyasına və bufer ehtiyatının formalaşdırılmasına. Vəsait buraxmanın kompensasiyası qayda üzrə malların qiymətinin düşməsi yaxud təbii fəlakətlər, həmçinin pis hava şəraitləri kimi nəzarətsiz hallarda ixracatdan gələn gəlirlərinin müvəqqəti defisiti olan ölkələrə verilir. Məlum vəsaitləri 1981-ci ildə böyük xərclərlə taxılçılıq mədəniyyətini idxal etməklə balans defisitini təcrübədən keçirən ölkələrin maliyyələşdirilməsinə tətbiq etməyə başladılar. Bufer ehtiyatının maliyyələşdirilməsi (payın 45%-ə qədəri) dünya əmtəə bazarlarında vəziyyəti stabilləşdirməyə qadir olan, beynəlxalq bufer ehtiyatını müstəqil surətdə hazırlamaq iqtidarında olmayan ölkələrə verilə bilər.

Texniki yardım: Üzv-ölkələr iqtisadi idarəetməni təkmilləşdirmək üçün Fondun texniki yardımından yararlanmaq hüququna malikdirlər. Fondun mütəxəssisləri bu

ölkələrə Fond tərəfindən keçirilən mərkəzi və ümumi bank xidmətləri, statistika, mühasibat hesabı, valyuta və ticarət sistemi, cari siyasət məsələləri, ödəmə balansının xəzinə və pul siyasəti məsələləri üzrə tövsiyələr göndərilir.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) üzvlərinin iqtisadi sistemlərinə və maliyyə sektoruna nəzarətin həyata keçirilməsində geniş təcrübəyə malik olması dövlətlərin PL/TMM üzrə beynəlxalq standartlara uyğunluğunun qiymətləndirilməsində də faydalı olmuşdur.

BVF-nin bu sahədə 2001-ci ilin əvvəllərindən başlayan fəaliyyəti 2001-ci ilin 11 sentyabr terror aktlarından sonra daha da intensivləşmişdir. 2006-cı ildə BVF-in İcra Şurası belə bir ümumi prinsip qəbul etmişdir ki, PL/TMM sisteminin qiymətləndirilməsi Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Layihələrinin və Ofşor Maliyyə Mərkəzi qiymətləndirmələrinin komponenti olacaqdır. Ümumiyyətlə, BVF FATF və FATF tipli regional qurumlarla əməkdaşlıq etməklə, PL/TMM sahəsində qiymətləndirmələrin aparılması, texniki yardımların göstərilməsi və siyasətlərin hazırlanması və tədqiqatların aparılmasını dəstəkləməklə bu sahədə mühüm iştirakçıya çevrilmişdir.

2012-ci ildə dünya üzrə iqtisadi artım 2011-ci ilə nisbətən bir qədər səngiməsinə baxmayaraq yüksək olaraq qalmışdır. Belə ki, 2011-ci ildə dünya iqtisadiyyatında 3.9% artım qeydə alınmışdırsa, 2012-ci ildə artım 3.1% təşkil etmişdir. 2012-ci ildə dünya iqtisadiyyatının artımında coğrafi uyğunsuzluq saxlanılmışdır:

İEO qrupunda nisbətən zəif iqtisadi artım templəri (1.2%) müşahidə olunmuşdur.

İEOÖ yüksək artım tempi olmuşdur. Bu ölkələr qrupu üzrə 2012-ci ildə iqtisadi artım tempi 4.9% olmuşdur.

Ölkələr üzrə iqtisadi aktivlik və artım tendensiyalarının inkişafı əks istiqamətlərdə davam edir. Belə ki, İEO-də (ilk növbədə ABŞ) iqtisadi aktivliyin artması, makroiqtisadi və maliyyə risklərinin azalması meyli gücləndiyi halda İEOÖ-də əks tendensiya müşahidə olunur. Aparıcı mərkəzi bankların stimullaşdırıcı pul siyasətinin tədricən dayandırılması həmin ölkələrin maliyyə alətlərinin cəlbədiciliyini və faiz dərəcələrini

artırır. Bu halda İEOÖ maliyyə resurslarının yeni daha sərt şərtlərlə cəlb edilməsi və mövcud borclar üzrə xidmət haqqının artması ilə üzləşirlər. Qlobal iqtisadi artım 2013-cü ilin ikinci yarısında artaraq 3.7%-ə (I yarısında 2.6%) çatmışdır. BVF-nin proqnozlarına (Qlobal İqtisadi Perspektivlər - QİP, aprel 2014-cü il) əsasən qlobal iqtisadi aktivlik 2014-cü ildə 3.6% olmuş, 2015-ci ildə isə 3.9%-ə yüksələcəkdir. Qlobal iqtisadiyyatda müşahidə olunan son tendensiyaları nəzərə alaraq 2014-cü il üzrə BVF tərəfindən cari ilin əvvəlində verilmiş iqtisadi artım proqnozları İEOÖ üçün dəyişməmiş, İEOÖ üçün isə azalma istiqamətində düzəlişlər edilmişdir.

Cədvəl №2.3

Qlobal iqtisadi artım

	Mövcud			Proqnoz(QİP- aprel 2014-cü il	QİP-in 2014-cü il yanvar ayındakı proqnozları ilə müqayisədə	
	2012	2013	2014	2015	2014	2015
Dünya ölkələri	3.2	3.0	3.6	3.9	-0.1	-0.1
İEOÖ	1.4	1.3	2.2	2.3	0.0	0.0
ABŞ	2.8	1.9	2.8	3.0	0.0	0.0
Avrozona	-0.7	-0.5	1.2	1.5	0.1	0.1
Yaponiya	1.4	1.5	1.4	1.0	-0.3	0.0
İEOÖ	5.0	4.7	4.9	5.3	-0.2	-0.1
Mərkəzi və şərq avropa	1.4	2.8	2.4	2.9	-0.5	-0.2
MDB	3.4	2.1	2.3	3.1	-0.3	0.1
İnkişaf etməkdə olan Asiya	6.7	6.5	6.7	6.8	0.0	0.0
Latın Amerika və Karib hövzəsi	3.1	2.7	2.5	3.0	-0.4	-0.3

Mənbə: BVF, Dünya İqtisadiyyat İcmalı (WEO) 2014 Aprel.

2.3 BVF-nin İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrlə əməkdaşlığının xarakteri və xüsusiyyətləri

Beynəlxalq Valyuta Fondunun İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrdə (İEOÖ) olan fəaliyyətinə keçməzdən əvvəl İEOÖ anlayışını açmaq və bu qrupa hansı ölkələrin daxil olduğunu müəyyən etmək lazımdır. Belə ki, milli iqtisadiyyatların dünya iqtisadiyyatının subyektləri kimi öyrənilməsində ayrı-ayrı ölkələrin və ölkə qruplarının inkişaf göstəricilərindən istifadə olunur. Yer kürəsində mövcud olan ölkələrin sayı daima artır. Əgər XX əsrin əvvəllərində dünyada təxminən 50 suveren dövlət mövcud idisə, XXI əsrin əvvəllərində dünya ölkələrinin sayı 4 dəfə artaraq 200-ü keçmişdir. Hazırda Dünya bankının statistikasına əsasən dünyada 210 dövlət-ərazi birliyi, yəni ölkə və ərazilər mövcuddur. Onların arasında həm ərazisinə və əhalisinin sayına görə böyük olan ölkələrə (Çin, Hindistan, Rusiya, ABŞ və Brazilya), həm də tamamilə kiçik dövlətlərə (Monako, Andorra, Lixtenşteyn) rast gəlinir. Bəzi ölkələr təbii sərvətlərlə zəngin olsalar da, bəziləri resurs çatışmamazlığından və ya olmamasından çətinlik çəkir. Bir çox ölkələrin dənizə birbaşa çıxışı olsa da, bəzi ölkələr (Çad, Mali, Nepal) qitədaxilində yerləşir. Aydındır ki, ölkələrin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinə coğrafi mövqe də təsir göstərir.

Dünya iqtisadiyyatında ölkə qrupları haqqında daha dolğun təsəvvürü dünyanın əksər ölkələrinin üzv olduğu beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar — BMT, Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) və Dünya bankı verir.

Dünya Bankı imtiyazlı maliyyələşdirməyə və əvəzsiz yardımlara daha çox ehtiyacı olan ölkələri müəyyənləşdirmək məqsədilə adambaşına düşən gəlirlərə görə ölkələri cədvəl 2.3-dəki kimi təsnifləşdirir.

Bu gün qloballaşmanın özü ilə birlikdə zənginlik, yoxsa yoxsulluq gətirdiyi, istər mütəxəssislər arasında, istərsə də sadə vətəndaşlar arasında olduqca mübahisəli bir məsələyə çevrilmişdir. Bəziləri qloballaşmanı zəngin olmağın yolu kimi

qiymətləndirdiyi halda, bəziləri də onu zəngin ölkələrlə yoxsul ölkələr arasındakı uçurumu daha da dərinləşdirən bir proses kimi qiymətləndirir.

Cədvəl № 2.4

**Dünya Bankının dünya ölkələrinin iqtisadi
inkişaf səviyyəsinə görə qruplaşdırması**

Ölkələrin tipləri	Ölkələrin yarım tipləri	Ölkələr
Yüksək inkişaf etmiş ölkələr	«Böyük yeddilik»	ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, İtaliya, Kanada
	Qərbi Avropanın yüksək inkişaf etmiş kiçik dövlətləri	İsveçrə, Avstriya, Belçika, Niderland, Lüksemburq, İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İslandiya
	«Mühacir kapitalizm» ölkələri	Avstraliya, Yeni Zelandiya, CAR, İsrail
	Qərbi Avropanın mikrodövlətləri	Andorra, Vatikan, Lixtenşteyn, Malta, San-Marino, Monako
Orta inkişaf etmiş ölkələr	Qərbi Avropanın inkişafda geri qalmış ölkələri	İrlandiya, İspaniya, Portuqaliya, Yunanıstan
	Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri	Polşa, Latviya, Litva, Estoniya, Macarıstan, Çexiya, Slovakiya, Sloveniya, Rumıniya, Bolqarıstan, Serbiya, Çernoqoriya, Xorvatiya, Bosniya və Hersoqovina, Albaniya, Makedoniya
	MDB ölkələri	Rusiya («7+1»), Ukrayna, Belarus, Moldova, Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan, Tacikistan
İnkişaf etməkdə olan ölkələr	«Açar» ölkələr»	Braziliya, Meksika, Argentina, Çin, Hindistan, Türkiyə

Yeni sənayeləşmiş ölkələr	Cənubi Koreya, Tayvan, Sinqapur, Malayziya, Tailand, Filippin, Misir, Çili, Kolumbiya, Venesuela və s.
Neft ixrac edən ölkələr	İran, İraq, Səudiyyə Ərəbistan, Küveyt, Qatar, BƏƏ, Bəhreyn, Liviya, Bruney və s.
Əlverişli İCM-ə malik olan kiçik ölkələr	Baham a-rı, Liberiya, Kipr, Panama, Trinidad və Tobago, Yamayka və s.
İnkişafda geri qalmış ölkələr	Suriya, İordaniya, Pakistan, İndoneziya, Nigeriya, Keniya, Uqanda, Mozambik, Peru, Boliviya, Ekvador və s.
Ən zəif inkişaf etmiş ölkələr	Laos, Kamboca, Nepal, Əfqanıstan, Yəmən, Çad, Mali, Niger, Efiopiya, Somali, MAR, Konqo, Haiti, Nikaraqua və s.

Mənbə: [8]

Dünya Bankının statistik məlumatlarına görə 2000-ci ildə yüksək gəlirli ölkələrdə adambaşına düşən milli gəlir orta hesabla 27680\$ olduğu halda, aşağı gəlirli ölkələrdə bu rəqəm 410\$ təşkil edir. Satınalma gücü paritetinə görə isə bu rəqəmlər müvafiq olaraq, 27770\$ və 1980\$ həddindədir. Bu rəqəmlər onu göstərir ki, müasir dünyada iqtisadi rifah baxımından varlı və yoxsul ölkələr arasında dərin uçurum mövcuddur.

Milli səviyyədə aparılan gəlir bölgüsü araşdırmalarında fərdlərin özlərini və ailələrini dolandıra biləcək müəyyən bir minimum gəlir əsas götürülür və bu gəlirdən aşağı gəlirə sahib olan əhali “yoxsul” adlandırılır.

Beynəlxalq qurumların bu sahədə apardıqları araşdırmalar isə milli səviyyədə aparılan araşdırmalardan fərqlidir. Dünyada hələ də gəlir bölgüsü sahəsində müntəzəm və əhatəli gəlir bölgüsü statistikalarını aparan qurumların əsasında Dünya Bankı dayanır. Dünya Bankı gündəlik 1 və ya 2\$-dan aşağı gəlirlə həyatını davam etdirən əhalini “yoxsul” kimi qəbul edir. Dünya Bankının rəqəmlərinə əsasən bu gün bütün dünyada 1,2 mlrd. insan yoxsulluq içindədir. Bu əhalinin əhəmiyyətli hissəsi Cənubi Asiya, Mərkəzi

Afrika və Şərqi Asiyanın inkişaf etməkdə olan ölkələrində yaşayır. Cənubi Asiyadakı yoxsul əhalinin sayı təxminən 522 mln. nəfərdir. Şərqi Asiya və Sakit okean regionlarında yaşayan yoxsulların sayı 278 milyon, Mərkəzi Afrikada olanlar isə 291 milyondur.

Seçilmiş bəzi zəruri əmtəə və xidmətlərin istehlakı sahəsində də ölkələr arasında dərin uçurum olduğu görünür. Məsələn, telefon xidmətlərinə çıxış baxımından inkişaf etmiş və zəif inkişaf etmiş ölkələri müqayisə etdikdə görürük ki, ABŞ, Danimarka, İsveçrə, Kanada kimi ölkələrdə hər 1000 nəfərə düşən telefon xətti sayı 500-dən çox olduğu halda, Kamboca, Konqo, Çad, Əfqanıstan və Niger kimi ölkələrdə yalnız 1-dir. Əsas istehlak məhsullarından biri olan ət istehlakına nəzər saldıqda isə inkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına illik ət istehlakının 100 kq-dan çox olduğu halda, Banqladeş, Malavi, Burundi və Hindistan kimi ölkələrdə 3-4 kq olduğunu görürük.

Təhsil və səhiyyə xərcləri baxımından da inkişaf etmiş ölkələr və zəif inkişaf etmiş ölkələr arasında ciddi fərqliliklər mövcuddur. İnkişaf etmiş ölkələrdə adambaşına illik səhiyyə xərci 2000-3000\$ arasında olduğu halda bu rəqəm zəif inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində 10\$ və daha aşağıdır.

Bir şagirdə düşən illik təhsil xərci isə Şri-Lanka, Nepal, Mozambik, Çin, Madaqaskar kimi ölkələrdə 40-60\$ arasında olduğu halda, başlıca inkişaf etmiş ölkələrdə bu rəqəm 10000-15000\$ arasındadır. Dünya Bankı tərəfindən qloballaşan dünyada iqtisadi bərabərsizlik məsələsinə həsr edilmiş tədqiqatlarda göstərilir ki, XVI əsrdən bəri dünyada iqtisadi bərabərsizliklər davamlı şəkildə artım meylinə olmuşdur.

Məhz istər beynəlxalq, istərsədə regional maliyyə təşkilatlarının yaradılmasında əsas məqsəd yuxarıda sözü gedən iqtisadi cəhətdən geri qalmış ölkələrə maliyyə yardımları göstərmək, Beynəlxalq mal alış-verişinə dair çətinlikləri aradan qaldırmaq və beynəlxalq inkişafı təşviq etmək, inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi inkişafını dəstəkləmək, iqtisadi birləşmə, sərbəst ticarət və iş birliyi münasibətlərini inkişaf etdirmək və sıx iqtisadi iş birliyini stimullaşdırmaq.

İEOÖ-ə iqtisadi inkişafna dəstək olan əsas beynəlxalq maliyyə təşkilatları BVF və Dünya Bank qrupuna daxil olan təşkilatlardır. Dünya Bankı bugünə kimi İEOÖ-ə 4288 layihə krediti ayırmışdı. Hal-hazırda 1800 layihə həyata keçirilməkdədir. Bu layihələr Bosniya və Hersoqovina mikrokredit təminatı, Qvineyada QİÇS-in (İmmutant Çatışmamazlığı Sindiromu) qarşısının alınması və bu sahədə maarifləndirmə işləri, Banqladeşdə qızların təhsil almalarına dəstək, Meksikada səhiyyə sektorunun təkmilləşdirilməsi, Şərqi Timorda dağıdıcı zəlzələdən bərpa işləri, Hindistana yardım və sairədən ibarətdir. Sözügedən maliyyə yardımlarının (kredit layihələrinin) bir neçəsinə diqqət yetirək:

Vyetnam- birinci iqlim dəyişikliyi inkişaf siyasəti əməliyyat proqramı – bu proqramın məqsədi Vyetnam hökumətinə iqlim dəyişiklikləri sahəsində siyasətinin işlənib hazırlanmasına, bu sahədə institusional potensialın gücləndirilməsinə dəstək olmaqdan ibarətdir. Qeyd edim ki, Vyetnam xüsusilə daşqın, fırtına, və dəniz səviyyəsinin artması, iqlim dəyişikliklərinin təsirinə məruz qalan ən zəif ölkələrdən biridir. Bundan əlavə Vyetnamda Dünya Bankı tərəfindən - Vyetnam - Orta Şəhər İnkişafı Layihəsi, Vyetnam - Üçüncü Kənd Nəqliyyat Layihəsi, Vyetnam-yoxsulluğun azaldılmasına dəstək krediti və s kimi layihələr də maliyyələşdirilir.

İEOÖ-lə əməkdaşlıq edən digər böyük maliyyə institutu Beynəlxalq Valyuta Fondudur. BVF bu ölkələrə PRFG - (Poverty Reduction and Growth Facility) Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi üzrə kreditlər ayırır. İkinci fəsildə qeyd edildiyi kimi BVF 1970-ci illərin sonlarından başlayaraq yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün ölkələrə yardımlar edir. Həmin ölkələrə yardımlar əsasən az faiz dərəcələri ESAF (Enhanced Structural Adjustment Facility – Strukturun yaxşılaşdırılması kreditləri) kreditləri üzrə verilirdi. Lakin 1999-cu ilin noyabrında qəbul edilmiş qərarla ESAF kreditləri PRGF kreditləri ilə əvəz olunur. PRGF üzrə faiz dərəcələri illik 0,5%-dir. Borcu qaytarmaq vaxtı isə 10 ildən çox deyildir.

Cədvəl № 2.5

**BVF-dən Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi
Mexanizmi üzrə kredit almaq hüququ olan ölkələr**

1.	Əfqanıstan	27	Qambiya	53	Papua yeni qvineya
2.	Albaniya	28	Qrenada	54	Ruanda
3.	Anqola	29	Qvineya	55	Samoa
4.	Ermənistan	30	Qvineya-Bisau	56	San -Tom və Prinsipi
5.	Azərbaycan	31	Qayana	57	Seneqal
6.	Banqladeş	32	Haiti	58	Syerra Leone
7.	Benin	33	Honduras	59	Solomon adaları
8.	Butan	34	Hindistan	60	Somali
9.	Boliviya	35	Keniya	61	Şri-Lanka
10.	Burikina Faso	36	Kiribati	62	Sudan
11.	Burindi	37	Qırğızıstan	63	Tacikistan
12.	Kamboca	38	Liberiya	64	Tanzaniya
13.	Kamerun	39	Madaqaskar	65	Uqanda
14.	Kape Verde	40	Malavi	66	Özbəkistan
15.	Mərkəzi Afrika Respublikası	41	Maldiv adaları	67	Vyetnam
16.	Komor	42	Mali	68	Yəmən Respublikası
17.	Çad	43	Mavritaniya	69	Sent Lusiya
18.	Konqo Demokratik Respublikası	44	Moldova	70	Sent Vinsent və Qrenadina
19.	Konqo Respublikası	45	Monqolustan	71	Vanuatu
20.	Fil Dişi Sahili	46	Mozambik	72	Timor leste
21.	Cibuti	47	Myanma	73	Laos P.D.R
22.	Dominika	48	Nepal	74	Lesoto
23.	Eritreya	49	Nikaraqua	75	Toqo
24.	Efiopiya	50	Niger	76	Tonqa
25.	Gürcüstan	51	Nigeriya	77	Zambiya
26.	Qana	52	Pakistan	78	Zimbabve

Mənbə: [22,30]

1962-ci ildən bəri, Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) daşqınlar, zəlzələlər, qasırğalar və ya quraqlıqlar kimi təbii fəlakətlər ilə məhv edilən üzv dövlətlərə fəvqəladə köməyi təmin etmişdir. BVF-nin İEOÖ-ə təbii fəlakətlərlə bağlı fəvqəladə köməyi aşağıdakı cədvəldə əks etdirilib.

Beynəlxalq Valyuta Fondunu məlumatına görə 2014-cü ildə qlobal iqtisadi artımın 3.3% olmuşdur. İqtisadi artım proqnozu inkişaf etmiş ölkələr (İEO) üzrə 1.8%-ə, inkişaf etməkdə olan ölkələr (İEOÖ) üzrə isə 4.4%-ə endirilmişdir. Dünya iqtisadiyyatında işsizlik əsas problemlərdən biridir. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının məlumatına görə hazırda dünyada 202 milyon işsiz vardır. İşsizlik İEO-də 7.6%, İEOÖ-də 6.7% səviyyəsindədir. Qlobal ticarətin əvvəlki ildəki 3% artımına qarşı 2014-cü ildə 3.8% artmışdır. Bəzi qabaqcıl ölkələrdə faiz dərəcələrinin artması fonunda qlobal investisiya axınlarının istiqaməti dəyişir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransının (UNCTAD) məlumatlarına görə cari ilin sonuna birbaşa xarici investisiyaların İEO üzrə 35% artacağı, İEOÖ üzrə isə 1.8% azalacağı gözlənilir. Son qlobal iqtisadi proseslər maliyyə sektoruna da təsir edir. Hazırda inkişaf etmiş ölkələrin bank-maliyyə sistemində əsas çağırış maliyyə dayanıqlığına xələl gətirmədən iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi kanallarının bərpa edilməsidir. 2014-cü ildə qlobal tələbin azalması fonunda əmtəə qiymətləri dinamikası azalma meyilli olmuşdur. Cari ilin ötən dövründə qlobal əmtəə qiymətləri 19.5%, o cümlədən ərzaq qiymətləri 8.3%, metal qiymətləri 12.7% azalmışdır. 2014-cü il ərzində neftin əhəmiyyətli ucuzlaşması (40%-dən çox) müşahidə olunmuşdur. Neftin orta qiyməti isə il üzrə 100 ABŞ dolları ətrafında olmuşdur. 2015-ci ilin 1-ci rübündə neftin qiyməti 50-60 ABŞ dolları ətrafında olmuşdur. Qlobal iqtisadiyyatda fəallığın aşağı düşməsi inflyasiyanın aşağı enməsi ilə müşayiət olunmuşdur. 2014-cü ilin sonuna inflyasiyanın İEO-də 1.6%, İEOÖ-də isə 5.5% olmuşdur. Qlobal iqtisadi artım və məşğulluq problemləri, aşağı inflyasiya fonunda əksər mərkəzi banklar yumşaq pul siyasətlərini davam etdirmiş, o cümlədən qeyri-ənənəvi monetar ekspansiya alətlərindən istifadə etmişlər.

Cədvəl № 2.6

**BVF-nin təbii fəlakətlərlə bağlı Fövqəladə Köməyi
1995-ci ildən bəri**

Ölkələr	İl	Hadisə	Məbləği milyon ABŞ dolları	Kvota %-lə
Banqladeş	1998	Daşqın	138.2	25.0
Domnikan Respublikası	1998	Qasırğa	55.9	25.0
Haiti	1998	Qasırğa	21.0	25.0
Honduras	1998	Qasırğa	65.6	50.0
Kits və Nevis	1998	Qasırğa	2.3	25.0
Türkiyə	1999	Zəlzələ	501.0	37.5
Malavi	2002	Ərzaq çatışmazlığı	23.0	25.0
Qrenada	2003	Qasırğa	4.0	25.0
Qrenada	2004	Qasırğa	4.4	25.0
Maldiv	2005	Sunami	6.3	50.0
Şri-Lanka	2005	Sunami	158.4	25.0
Banqladeş	2008	Daşqın	217.7	25.0
Dominika	2008	Qasırğa	3.3	25.0
Beliz	2009	Daşqın	6.9	25.0
Kits və Nevis	2009	Qasırğa	3.4	25.0
Pakistan	2010	Daşqın	451.0	28.7
Sent Lusiya	2011	Qasırğa	2.4	10.0

Mənbə: [22,17]

BVF-nin son proqnozlarına görə 2015-ci ildə global iqtisadi artımın 3.8% olacağı gözlənilir. O cümlədən İEO üzrə 2.3%, İEOÖ üzrə isə 5% artım proqnozlaşdırılır. 2015-ci ildə inflyasiya proqnozu İEO üzrə 1.8%, İEOÖ-də isə 5.6% təşkil edir. 2015-ci ildə

ABŞ-da iqtisadi artım və məşğulluq göstəricilərinin yaxşılaşması şəraitində yumşaq pul siyasətindən tədricən imtina ediləcəyi gözlənilir. Bu, qlobal maliyyə bazarlarında faiz dərəcələrinə təsir edən vacib amil olacaqdır. Avrozonanın aparıcı ölkələrində isə struktur islahatları iqtisadi artımın canlanmasında mühüm rol oynayacaqdır. 2015-ci ildə qlobal ticarətin 5% artacağı proqnozlaşdırılır. Beynəlxalq kapital axınlarının növbəti ildə də daha çox İEÖ-lərə istiqamətlənəcəyi gözlənilir. Proqnozlara görə 2015-ci ildə birbaşa xarici investisiya axınları İEÖ-lərə 16.3%, İEOÖ-lərə isə cəmi 1.6% artacaqdır

III Fəsil: Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığının istiqamətləri və müasir durumu.

3.1 Azərbaycanın BVF ilə əməkdaşlığının əsasları və ilkin şərtləri.

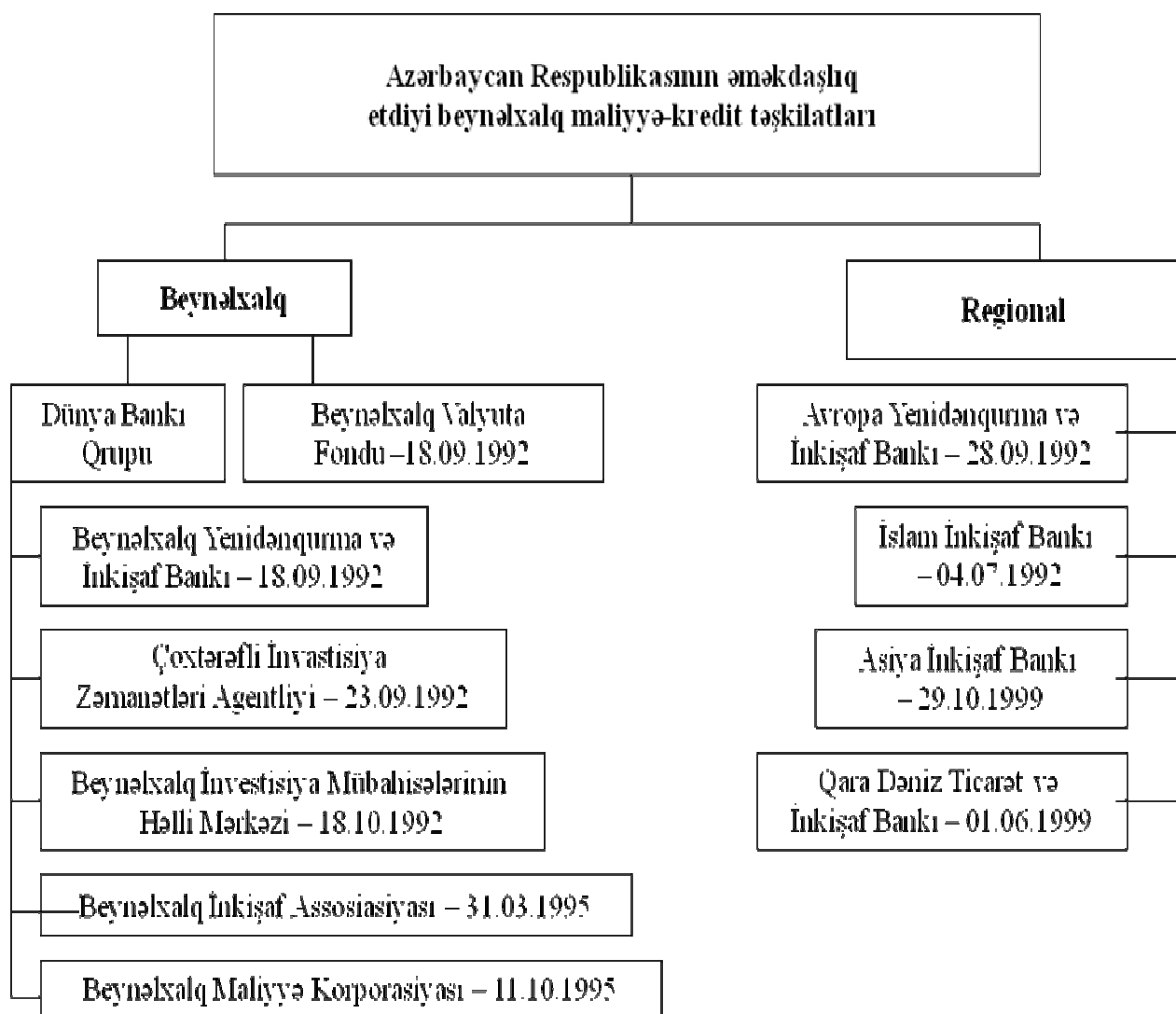
İki əsrə yaxın müstəmləkə şəraitində yaşayan Azərbaycanda keçən yüzilliyin 70-ci illərində və 80-ci illərinin birinci yarısında ümummilli lider Heydər Əliyevin dərin bilik və zəkası, cəsarətli fəaliyyəti nəticəsində mövcud məhdudiyyətlərin çoxu dəf edilərək respublika iqtisadiyyatının yüksək və hərtərəfli inkişafına nail olundu. Bu hadisə göstərdi ki, müstəmləkə rejiminin yaratdığı hər cür yasaqlara baxmayaraq, nəinki Azərbaycan iqtisadiyyatının artım imkanları böyükdür, hətta o, müstəqil yaşamaq üçün geniş resurs potensialına da malikdir.

Yeni şəraitə uyğun olaraq normativ - hüquqi baza yaradıldı və iqtisadiyyatda genişmiqyaslı islahatlar və özəlləşdirmə proqramları həyata keçirildi. Torpaq islahatları nəticəsində fermer təsərrüfatları sistemi formalaşdırıldı, əkin sahələrinin qismən bərpası təmin edildi, nəticədə bir sıra sahələrdə (taxılçılıq, meyvəçilik, tərəvəzçilik, bostan məhsulları və s.) əvvəlki yüksək yığım səviyyələrindən də artıq məhsul istehsal edildi. Nəqliyyatda, tikintidə, xidmət sahələrində özəlləşdirmənin nəticələri istehsalın həcmi xeyli artırmaqla yanaşı, əhəlinin məşğulluq səviyyəsini də yüksəltdi. Maliyyə, pul - kredit siyasəti, vergi və gömrük əməliyyatlarının bazar iqtisadi sisteminə uyğunlaşdırılması iqtisadiyyatın təkmilləşdirilməsinə səbəb oldu, ölkədə sahibkarlıq fəaliyyəti daha da genişləndi.

Beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq Azərbaycanda məhsuldar qüvvələrin ən vacib inkişaf amillərindən birinə çevrildi. Beynəlxalq təşkilatlara üzv olmaq üçün və üzv olduqdan sonra hər bir ölkə daxili qanunvericilik bazasını təkmilləşdirirdi. Azərbaycanda da beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına üzv olmanın qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmişdir. Buna misal olaraq “Beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında” 13 iyun 1995-ci il tarixli 1057 nömrəli Azərbaycan

Respublikasının Qanunu (AR Prezidentinin 14 iyul 2010-cu il tarixli 295 nömrəli Fərmanı ilə dəyişikliklər edilmişdir), “AR-nın beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması və ya ləğv edilməsi haqqında təkliflərin mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları və dövlətə məxsus müəssisələr tərəfindən verilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında AR Prezidentinin 19 yanvar 2011-ci il tarixli 373 nömrəli Fərmanı, “Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarında AR-nın nümayəndələrinin təyin edilməsi haqqında AR Prezidentinin 20 fevral 2003-cü il tarixli Fərmanı”nı göstərmək olar.

Sxem № 3.1

Mənbə: [2]

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq maliyyə qurumlarında təmsil olunması aşağıdakı kimidir: Maliyyə naziri – BVF, AİB, QDTİB üzrə müdir, İİB və AYİB üzrə ehtiyat müdirdir, İqtisadi inkişaf naziri – AYİB, İİB üzrə müdir, AİB, DB və QDTİB üzrə ehtiyat müdirdir, Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin sədri – DB üzrə müdir, BVF üzrə ehtiyat müdirdir.

Bildiyimiz kimi Azərbaycan 1991-ci ildə müstəqillik əldə etdiyi zaman artıq hələ bir neçə il əvvəldən ölkədə iqtisadiyyatın əksər sektorları üzrə inkişaf əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır. Bu istiqamətdə iqtisadi inkişaf 1991-ci ildən sonra daha da zəiflədi. Nəticədə 1992-1993-cü və 1994-cü illər ərzində iqtisadiyyat bütövlükdə böhran vəziyyətə düşmüşdü ki, bu da istehsalın azalması ilə əlaqədar ÜDM-in həcmnin hər təxminən 20% aşağı düşməsi ilə müşayiət olunurdu. Bu da öz növbəsində təbii şəkildə ölkədən kapital axınına və hətta əvvəlki dövrlərdə yaradılmış infrastrukturanın da talanaraq xaricə satılmasına səbəb oldu. Nəticədə tüğyan edən inflyasiya istər əhali, istərsə də dövlət üçün ən böyük problemə çevrilmişdi. Əsas səbəb isə yuxarıda qeyd olunduğu kimi tələb və təklif arasında kəskin fərqi yaranması idi. Burada ən böyük məsuliyyət dövlətin üzərinə düşürdü. Əslində dövləti də tam günahkar saymaq olmazdı. Çünki, birincisi sabit dövlət yox idi, ikincisi dövlətə tabe orqanların və iri müəssisələrin olmasına baxmayaraq de fakto onların böyük hissəsi işlək deyildi. Belə şəraitdə isə dövlət praktiki gücə sahiblikdən məhrum olur. Sivil bazar iqtisadiyyatı ölkələrində belə durumda əhalinin sosial vəziyyəti pis olmaya da bilər. Çünki orada iqtisadiyyat dövlətin yox sahibkarların yeni, insanların üzərində qurulub. Bizdə isə istehsalla məşğul olmaq üçün nə dövlətdə, nə də sahibkarda güc yox idi. Hesab edirəm ki, heç sahibkarın özü belə yox idi. Digər tərəfdən də effektiv nəzarətin olmaması maliyyə sahəsində müsbət irəliləyişlərə imkan vermirdi. Bütün bunlar 1993-cü ilin sonunadək davam etdi. 1994-cü ilin birinci yarısında artıq müəyyən sabillik əldə olunmuşdu, lakin, ilin sonuna doğru inflyasiya yenidən artmağa başladı və noyabr-dekabr aylarında 50%-ə çatdı. Aylıq inflyasiya isə həmin il üçün 29%-lə müşahidə olunurdu. 1995-ci ildə isə maliyyə

siyasətinin daha da sərtləşdirilməsi və həyata keçirilən məqsədyönlü siyasət nəticəsində artıq mart 1995-ci ildə aylıq infilyasiya 3%-ə enmişdi.

Əlbətdə Azərbaycan dövləti tək həm infilyasiyanın qarşısını ala bilməzdi, həm də iqtisadi islahatlar keçirməkdə çətinlik çəkirdi. Bu baxımdan ölkəmizin bir sıra iqtisadi qurumlara üzv olması onun üçün çox böyük iqtisadi və siyasi əhəmiyyətə malik olduğunu 1994-96-cı illərdə bir daha göstərdi. Bu qurumlardan ilki və ən mühümlərindən biri Beynəlxalq Valyuta Fondudur (BVF). Ümumiyyətlə fondun öz üzvləri və məqsədləri ilə birlikdə dünya iqtisadiyyatında necə əsaslı rola malik olduğu birinci və ikinci fəsillərdən bizə məlumdur və elə həmin fəsillərdən də göründüyü kimi Fond necə deyərlər daha çox İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrə (İEOÖ) lazımdır. Deməli 90-cı illərin əvvəllərində hələ İEOÖ sırasına çatmağa uzun yolu olan Azərbaycan üçün isə BVF-nun xidmətləri daha çox zəruri idi. Bu qeyd ediləni artıq zaman özü sübut edib, lakin bir neçə səbəb üzərində dayanacaq:

Hər şeydən əvvəl, Bazar iqtisadiyyatına yenidən “düşmüş” bir ölkə üçün məsləhət xarakterli görüşlər əhəmiyyətlidir. Lakin qeyd edim ki, hər bir ölkə müstəqildi və BVF-nun məsləhətlərini uyğun bilirsə əməl edə bilərdi.

İkincisi, Azərbaycan maliyyəyə olan ehtiyacını özü çətin qarşılaya bilərdi.

Üçüncüsü, Azərbaycan o dövrdə təbii ehtiyatlarının genişliyinə baxmayaraq kasıb ölkə idi (adambaşına gəliri, sosial vəziyyəti çox aşağı idi), deməli PRGF (Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın dəstəklənməsini maliyyələşdirmə mexanizmi) üzrə kreditlər ala bilər. Bu kreditin isə faizi əvvəlki fəsillərdə qeyd etdiyimiz kimi 0,5%-dən yüksək deyil.

Dördüncüsü, hər dəfə BVF Azərbaycana kredit verdikdə əslində o, həm də xarici investorlara sübut etmiş olurdu ki, Azərbaycan hökuməti onun razılaşdığı iqtisadi siyasəti həyata keçirəcək. Nəticədə ölkəmizə beynəlxalq aləmdə müəyyən əminlik yaranırdı. Bütün bunları nəzərə alaraq deyə bilərik ki, BVF-na üzv olmaqla Azərbaycan həm öz iqtisadi inkişafına, həm də beynəlxalq iqtisadi integrasiyaya yardım etmişdir.

3.2 Müstəqillik illərində Beynəlxalq Valyuta Fondunun Azərbaycanla fəaliyyəti və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsində iştirakı.

Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə münasibətlərinin əsasları əvvəlki bölmədə qeyd edildiyi kimi 20-ci əsrin son 10 illiyindən - Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra başlayır. Belə ki ilk olaraq 1992-ci il sentyabrın 18-də Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvü olmuşdur.

Hal-hazırda Azərbaycanın BVF-də kvotası 160,9 milyon SDR və ya BVF-nin ümumi kvotasının 0,07%-i, səs hüququ isə 2346 və ya ümumi səslərin 0,09%-i həcmindədir (bax Cədvəl 1). Təbii ki, müstəqil iqtisadi siyasətə malik bir dövlət kimi respublikamızın iqtisadi vəziyyəti stabilləşdirmək və inkişafı bərpa etmək üçün fondun dəstəyindən istifadə olunması çox önəmli idi. Ona görə də fonda üzv kimi daxil olmağın çox böyük əhəmiyyəti vardır.

BVF-nin Direktorlar Şurası 1992-95-ci illərdə 20-dək müxtəlif missiyalar vasitəsilə Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatlarla yaxından tanış olduqdan və onun əsaslarını təhlil etdikdən sonra, islahatlar xəttinin müvafiq şəraitə uyğun olmasını nəzərə alaraq, bütövlükdə bəyənmişdir. Bu strateji xəttin dəstəklənməsini həyata keçirmək məqsədilə Direktorlar Şurası 1995-ci ilin aprelin 19-da Azərbaycana ilk kredit ayrılması barədə öz razılığını bildirmişdir. Bu kredit “STF” xətti – “Sistemli Transformasiyanın maliyyələşdirilməsi” mexanizmi üzrə ayrılmışdır və ümumi məbləği 58,5 milyon SDR (təxminən 89 milyon ABŞ dolları) təşkil etmişdir.

Azərbaycanın təcrübəsində beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış ilk borc olan “STF” kredit mexanizminin əsas məqsədi makroiqtisadi sabilliyin yaradılması və sistemli islahatların başlanması idi. Kredit iki mərhələdə həyata keçirilmişdir.

1. 1995-ci ilin aprel – 46 milyon ABŞ dolları;
2. 1995-ci ilin noyabr – 43 milyon ABŞ dolları.

Sistemli Transformasiyanın maliyyələşdirilməsi mexanizmi Azərbaycan hökumətinin 1995-ci ildə iqtisadi artımın bərpası üçün vacib tədbirlərin, o cümlədən

qiymətlərin stabilləşdirilməsi, inflyasiyanın tempinin aşağı salınması və bütövlükdə struktur islahatlarının başlanması kimi tədbirləri nəzərdə tutan proqramın yaranmasını tələb edirdi. Hökumətin bu məqsədlə qəbul etdiyi ilk iqtisadi proqramın əsas məqsədləri aşağıdakılar qəbul edilmişdir.

1. Real məcmu daxili məhsulun aşağı düşməsinin 6%-lə məhdudlaşdırılması;
2. İlin sonuna qədər aylıq inflyasiyanın tempinin 2%-ə qədər endirilməsi;
3. Cari əməliyyatlar üzrə kəsrlərin ümumi daxili məhsulun 10%-dən yuxarı olmamasının və Mərkəzi Bankın xarici ehtiyatlar üzrə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinin təmin edilməsi.

Yuxarıda göstərilən məqsədlərə nail olmaq üçün hökumət büdcə kəsirini azaltmalı və səviyyəsini 1994-cü illə müqayisədə 1995-ci ilin sonunda ÜDM-in 4,8%-i həcminə endirməli idi.

Hökumət proqramı 1995-96-cı illərdə bir sıra digər proqramları nəzərdə tuturdu ki, onların içərisində xəzinədarlıq sisteminin yaradılması, dövlət xərclərinin azaldılması və sərt pul-kredit siyasətinin formalaşdırılması mühüm əhəmiyyətə malik idi. Proqram 1996-cı ilin sonuna kimi inflyasiyanın aylıq artım tempini 1%-ə endirmək və müsbət iqtisadi artıma nail olmaq kimi məqsədləri qarşıya qoymuşdur.

Makroiqtisadi stabilləşdirmə sahəsində dövlət tərəfindən güclü nəzarətin təsiri və BVF-nun etdiyi tövsiyələrin və stabilləşdirmə prosesinə verdiyi maliyyə yardımı nəticəsində əldə edilmiş müvəffəqiyyətlər gələcək üçün (konkret olaraq 1996-1997-ci illər üçün) zəmin və əsaslı rol oynadı.

Belə ki, 1995-ci ilin sonu üçün inflyasiya tempinin sabit qalması, tədiyyə balansının kəsrinin azalması bu sahələrdə verilən proqnozların özünün doğrultmasını isbat edirdi. Azərbaycanda baş verən dəyişiklikləri nəzərə alaraq BVF bu nəliyyətləri davam etdirmək və gələcək iqtisadi islahatlar proqramını dəstəkləmək məqsədilə 1995-ci ilin noyabrında Azərbaycana “Stend bay” mexanizmi üzrə vəsait ayrılmasına qərar

verdi. 90 milyon ABŞ dolları (Azərbaycanın kvotasının 50%-i həcmində) qədər olan bu kreditin verilməsi 5 mərhələ üzrə nəzərdə tutulmuş və verilmişdir.

Bu kreditin şərtlərinə görə 1996-cı il üçün iqtisadi siyasətin məqsədləri sərt maliyyə siyasətinin davam etdirilməsi, büdcə kəsirinin emissiya ilə maliyyələşdirilməsindən imtina edilməsi və bank tərəfindən verilən kreditlərə ciddi və sərt limitlərin qoyulması və ona nəzarət edilməsi və s kimi qəbul edilmişdir.

1996-cı ilin sonuna qədər iqtisadiyyatın artımının bərpa edilməsi üçün xüsusi (özl) sektorun inkişafı, özəlləşdirilməsinin sürətləndirilməsi, birbaşa xarici investisiyaların həcmnin artırılması vəzifələri də proqrama daxil edilmişdir.

Proqram ümumi büdcə kəsirini 1996-cı ildə 3%-ə endirməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Bütövlükdə bu proqramın müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi 1986-cı ilin aprel ayında “stend-bay” mexanizmi üzrə 2-ci tranşın verilməsinə zəmin yaratdı. Beləliklə Azərbaycan BVF-nun iki cari mexanizmlə kreditin 1995-96-cı illərdə uğurla qəbul etməklə üç illik proqram – struktur yenidənqurma proqramının maliyyələşdirilməsi imkanı qazandı.

Bu proqram iki müxtəlif kredit xəttini nəzərdə tuturdu:

Birinci xətt – struktur yenidənqurmanın genişləndirilmiş maliyyələşdirilməsi – ESAF mexanizmi 93,6 milyon SDR və ya 129,2 milyon ABŞ dolları, ikinci xətt isə - genişləndirilmiş kreditləşdirmə - EEF mexanizmi 58,5 milyon SDR və ya milyon ABŞ dolları həcmində nəzərdə tutulmuş.

BVF ilə Azərbaycan hökuməti arasında “struktur yenidən qurulmasının genişləndirilmiş mexanizmi və genişləndirilmiş kreditləşmə mexanizmi çərçivəsində 1997-1999-cu illərdə iqtisadi siyasətin əsasları” adlı sənəd 1996-cı ilin dekabr ayında imzalandı və hər iki xətt üzrə kredit açıldı.

Bu proqramın yerinə yetirilməsi üçün əsasən olaraq bir sıra məqamlar üzrə BVF öz çərçivə məhdudiyyətlərini qoymuşdur. Bu şərtlərə aşağıdakılar daxildir:

- Qeyri-neft bölməsinin inkişafı üçün ixracın normativ bazasının liberallaşdırılması;
- kapital əməliyyatlarının liberallaşdırılması; dövlət idarəetmə sektoru kəsrinin azaldılması;
- infilyasiyanın aşağı səviyyəsini (illik 5%) saxlamaqla çevik valyuta kursunun vasitəsilə dövlət valyuta ehtiyatlarının qorunması;
- bütövlükdə 1998-1999-cu illər ərzində 9 faizlik ümumi artımın təmin olunması;
- büdcə gəlirlərini 1999-cu ildə ÜDM-in 22,4%-nə xərclərin isə 23,3%-nə çatdırılması;
- vergi sistemini unifikasiyası;
- sosial müdafiə sistemində ünvanlılığı artırmaqla güzəştlər təcrübəsinin ləğvi;
- pensiya sistemini iki pilləli formasının tətbiqi;
- bank sisteminin möhkəmləndirilməsi ilə yanaşı maliyyə bazarının inkişaf etdirilməsi, dövlət banklarının restrukturizasiyası;
- iri müəssisələrin özəlləşdirilməsinin sürətləndirilməsi;
- dövlət sektorunu yeni idarəetmə strukturunun formalaşdırılması, səhiyyə, təhsil sistemini yenidən qurulması;
- ekoloji tarazlığın qorunması və işğaldan azad edilmiş zonaların bərpaasının yeni kordinasiya mexanizminin yaradılması;
- xarici borcların idarə olunması və s.

Öz təcrübəsinə əsasən hər il BVF üzv ölkələrlə bağlı razılaşmalar üzrə yeni korreksiya olunmuş illik proqramları razılaşdırır. Ona görə də Azərbaycan hökuməti ilə də “1997-1998-ci illərdə iqtisadi siyasətin əsasları”, “1998-1999-cu illərdə iqtisadi siyasətin əsasları” memorandumlar imzalanmışdır. Bu memorandumlar 3 illik proqramın gedişini təhlil edir və qarşıdakı vəzifələr yeni şəraitə müvafiq dəyişdirilir.

Azərbaycanın BVF-dan aldığı kreditləşmə mexanizmləri aşağıdakı cədvəldə daha aydın verilmişdir.

Cədvəl № 3.1

***Azərbaycan-BVF: Kredit razılaşdırılması tarixi
01 may 1984-cü ildən 31 mart 2015-ci ildək
(Min SDR-lə)***

Kreditləşmə mexanizmi	Razılaşma tarixi	Müddəti (Son tarix)	Razılaşdırılmış məbləğ	İstifadə edilmiş məbləğ	Nominal dəyəri
Genişləndirilmiş kredit	06.07.2001	04.07.2005	67,580	54,710	16,731
Genişləndirilmiş kredit	20.12.1996	19.03.2000	93,600	81,900	0
Genişləndirilmiş kredit	20.12.1996	19.03.2000	58,500	53,240	0
Stend-bay krediti	17.10.1995	16.10.1996	58,500	58,500	0
Cəmi			278,180	248,350	16,731

Mənbə: [23]

Bütövlükdə BVF ilə Azərbaycanın qarşılıqlı münasibətləri dinamik inkişaf edir. Bu münasibətlər həm də eyni zamanda digər beynəlxalq qurumlarla Azərbaycanın iqtisadi münasibətləri üçün istiqamətverici rolunu oynayır. Bunun əsas bariz nümunəsi Dünya Bank (DB) qrupu ilə Azərbaycanın iqtisadi münasibətləridir.

Cədvəl № 3.2

***Layihələşdirilən (qarşıdakı) maliyyə ödənişləri
(milyon SDR-lə)***

	2015	2016	2017	2018
Əsas	1.29	0.00	0.00	0.00
Faiz	0.00	0.00	0.00	0.00
Cəmi	1.29	0.00	0.00	0.00

Mənbə: [23]

3.3 Azərbaycanın BVF ilə əməkdaşlığının mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivləri

Əvvəlki fəsillərdə qeyd etdiyimiz kimi Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fonduna 18 sentyabr 1992-ci ildə üzv olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə naziri Azərbaycanın BVF-də Müdiri, Azərbaycan Mərkəzi Bankının (AMB) Sədri isə əvəzedici müdürüdür.

BVF-nin Azərbaycanla əməkdaşlıq əlaqələri Struktur İslahatları Proqramı (SİP) kontekstində qurulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, əməkdaşlıq əlaqələrinin ilkin qiymətləndirilməsi dövründə BVF-nin Azərbaycanda həyata keçirdiyi proqramların iqtisadi səmərəsi böyük olmuşdur. Belə ki, müstəqilliyin bərpa olunması dövründə BVF-nin maliyyə dəstəyi ilə aparılmış struktur islahatları proqramı daxili və xarici balansın tarazlaşdırılması və iqtisadi sabitliyin təmin edilməsinə töhfə vermişdir.

BVF tərəfindən Azərbaycana aşağıdakı proqramlar həyata keçirilmişdir:

- Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf;
- Struktur quruculuğunun artırılması;
- Sistem dəyişikliyi;
- Əlavə maliyyələşmə proqramları

BVF ilə Azərbaycan Hökuməti arasında Maddələr Sazişinin IV Maddəsinə uyğun olaraq bu günə kimi Azərbaycan hökumətinə iqtisadi proqramların həyata keçirilməsinin dəstəklənməsinə təqdim edilmiş maliyyə yardımları ilə yanaşı BVF texniki yardım, institusional və monetar idarəetmə üzrə potensialın artırılması üzrə Azərbaycanda bir sıra sahələrdə, o cümlədən dövlət xərclərinin idarə olunması, vergi-gömrük siyasəti və idarə olunması, mərkəzi bankçılıq, bank nəzarəti, pul siyasəti və statistika sahələrində texniki yardımlar da göstərmişdir. Azərbaycanda makroiqtisadi təhlillər və siyasət, maliyyə proqramlaşdırılması, fiskal siyasət və idarəçilik, mərkəzi bank mühasibatlığı və bank nəzarəti sahələrində BVF tərəfindən təmin edilmiş təlimlərdən faydalanılmışdır.

BVF-nin ekspertlərinin AMB-yə mütəmadi səfərləri təşkil edilir. Bu səfərlər zamanı qısa müddətdə inflyasiyanın səviyyəsini azaltmaq və orta müddətdə inflyasiya proqnozlarının sabitləşdirilməsi üçün Mərkəzi Bankın apardığı siyasətlər, ölkənin bank sisteminin həssaslığının qiymətləndirilməsi, məzənnə və faiz dərəcəsi siyasəti, müdaxilə və sterilizasiya, manatla pul bazasının artımı, bank sistemində likvidlik şəraitinin inkişafı və xarici valyuta ehtiyatlarının diversifikasiya planları və digər məsələlər barədə BVF ekspertləri ilə müzakirələr aparılır.

BVF ilə əməkdaşlıq çərçivəsində bank nəzarəti çərçivəsinin gücləndirilməsi məqsədilə tənzimləyici normativ aktların və likvidlik normalarının təhlil edilməsi, likvidlik tələblərinin təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələrin verilməsi, nəzarət təcrübəsi, həmçinin çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinin qarşısının alınması, bu sahədə bank nəzarətinin gücləndirilməsi, pul və məzənnə siyasəti çərçivəsinin təkmilləşdirilməsi, orta müddətli perspektivdə sərbəst üzən məzənnə rejiminə keçid, həmçinin, Mərkəzi Bankın monetar, makroiqtisadi, real və xarici sektorlar üzrə statistik göstəricilərdəki kəmiyyət və keyfiyyət meyarlarının artırılması, statistik proseslərin formalaşması işini təkmilləşdirilməsi üzrə məsləhət xidmətinin göstərilməsi məqsədilə BVF-nin missiyasının səfərləri mütəmadi təşkil olunur.

Azərbaycan Respublikası ilə BVF arasında PL/TMM sahəsində əməkdaşlığa başlanılmışdır. 2009-cu ilin 31 avqust – 4 sentyabr tarixində BVF-nin PL/TMM sahəsi üzrə ekspertlərindən ibarət missiyasının Azərbaycana ilk səfəri olmuşdur. Həmin səfər çərçivəsində Azərbaycanda PL/TMM sisteminin inkişafı, o cümlədən yeni yaradılmış Maliyyə Monitorinqi Xidmətinin inkişafına müvafiq dəstəyin verilməsi məsələləri ilə bağlı müzakirələr aparılmışdı.

BVF ilə əməkdaşlığın genişləndirilməsi tədbirləri çərçivəsində cari ilin 26–29 iyul tarixində Fondun PL/TMM sahəsi üzrə ekspertlərindən ibarət missiyanın Azərbaycana növbəti səfəri həyata keçirilmişdir. Bu səfər nəticəsində BVF tərəfindən Azərbaycanda PL/TMM sisteminin inkişafı ilə bağlı orta müddətli dövr ərzində göstəriləcək dəstək

tədbirləri və digər əməkdaşlıq istiqamətləri barədə razılıq əldə edilmişdir. Buna uyğun olaraq, birgə əməkdaşlığa dair 2015-2016-cı illəri əhatə edən tədbirlər planı hazırlanmışdır.

BVF ilə mövcud əməkdaşlıq iqtisadiyyatın əksər sahələri üzrə aparılır, müxtəlif dövlət strukturlarının rəhbərləri BVF-nin region və ölkə üzrə nümayəndələri ilə məsləhət xarakterli görüşlər keçirir. Bu görüşlərdə mövcud əməkdaşlıq əlaqələrinin cari vəziyyəti və perspektivləri, 2014-cü il və sonrakı illər üzrə ümumi iqtisadi göstəricilər, gələcək inkişaf planları, cari ilin dövlət büdcəsinin icrası və 2015-ci il üzrə dövlət büdcəsinin parametrləri müzakirə olunub, xərclər üzrə səmərəliliyin artırılması istiqamətində atılan addımlar qeyd olunub.

Həmçinin, qeyri-neft sektoru üzrə büdcə daxilolmaları və investisiya proqramı da daxil olmaqla hökumətin ortamüddətli əsas maliyyə məqsədlərinə diqqət yetirilib, regional geosiyasi gərginliyin ölkəmizə və onun iqtisadi inkişafına ehtimal olunan riskləri və mənfi təsirləri barədə fikir mübadiləsi aparılıb.

Qədim "İpək Yolu"nın bərpası, bu ölkələr arasında mövcud əməkdaşlığın hazırkı vəziyyəti ilə bağlı məsələlərin müzakirəsi zamanı İpək Yolu ölkələrində gömrük-sərhəd keçid prosedurlarının sadələşdirilməsi, tranzit sistemləri, gömrük-biznes əməkdaşlığına dair təcrübə mübadiləsi və sairə məsələlər müzakirə edilmişdir.

Görüşdə, həmçinin gömrük daxilolmalarının həcmində son təmayüllər, tətbiq olunan imtiyazlar, 2014-2015-ci illər üzrə müvafiq proqnoz göstəriciləri və hesablamalar, Azərbaycanın Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olma prosesində mövcud vəziyyət müzakirə edilib, qarşılıqlı maraq doğuran bəzi məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi aparılmışdır.

BVF-nin hesablamalarına görə bu il Azərbaycanın ümumi daxili məhsulunun (ÜDM) artımı 4 faiz, 2015-ci ildə isə 3,5 faiz səviyyəsində proqnozlaşdırılır. Azərbaycan iqtisadiyyatı Rusiya ilə məhdud iqtisadi əlaqələr şəraitində regional proseslərə davamlılıq nümayiş etdirib: "Ölkə ÜDM-nin artımının ilin sonunadək 4 faiz,

gələn il isə 3,5 faiz səviyyəsində olacağını proqnozlaşdırırıq. Neft hasilatı azalacaq, həmçinin ehtiyatlı büdcə-vergi siyasətinin və makroprudensial tədbirlərin aparılması nəticəsində qeyri-neft sahəsində artımın yavaşması gözlənilir. İnflyasiyanın səviyyəsinin 3 faiz olacağı gözlənilir". BVF fiskal davamlılıq istiqamətində əhəmiyyətli irəliləyişlər və gələn il büdcənin fiskal konsolidasiyasının aparılması çərçivəsində Azərbaycan hökumətini dəstəkləyir.

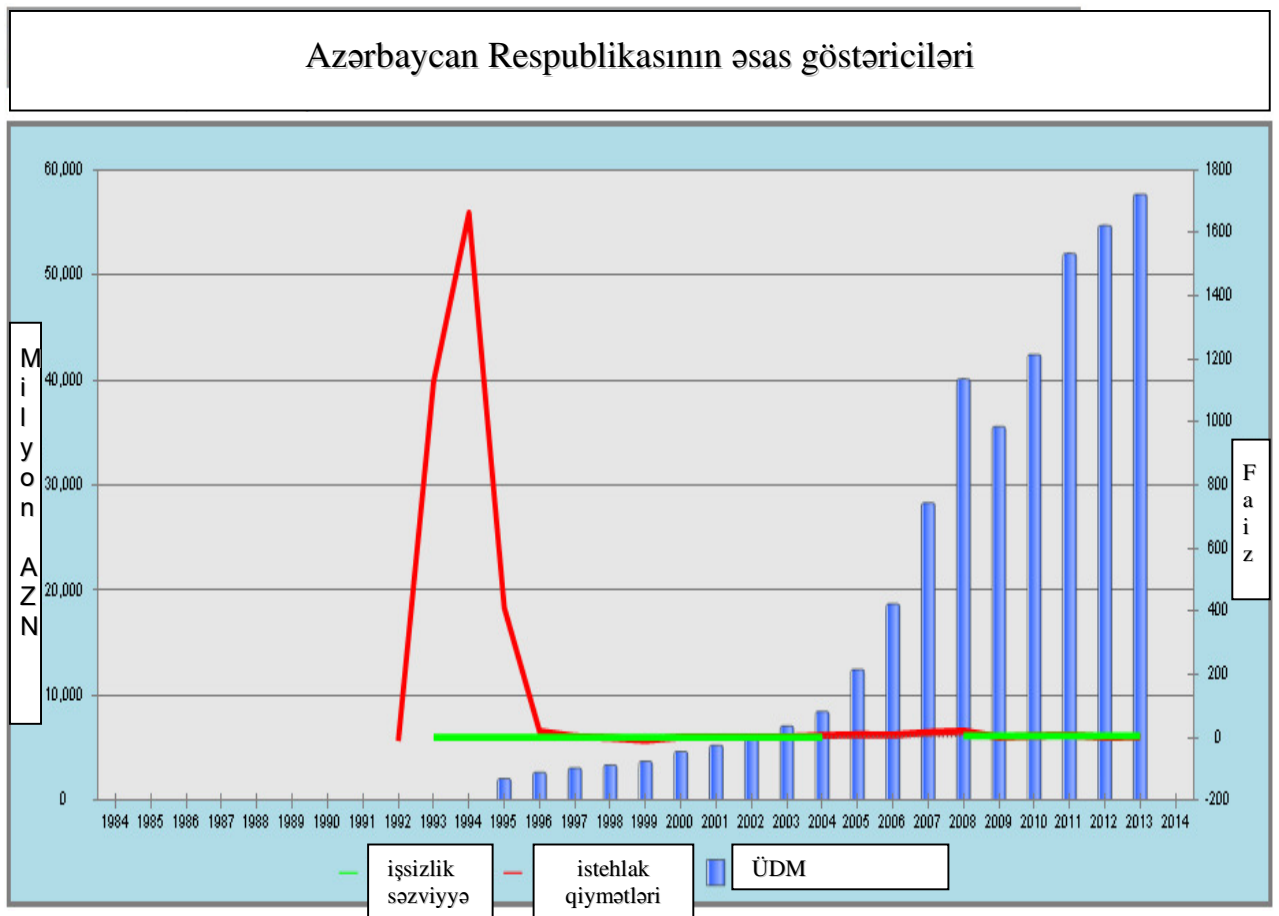
BVF təmsilçilərinin rəylərinə görə 2015-ci il dövlət büdcəsi layihəsində 1 barel neftin qiymətinin 90 dollar səviyyəsində nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsinə çəkilən xərclər üzrə öhdəliklər fiskal imkanları məhdudlaşdırır: "Neftin qiymətinin enməsinin davam etməsi xərclərin azalması məsələlərinə baxmağa əsas verə bilər. Bununla belə, büdcə qaz ixracı coğrafiyasının genişləndirilməsi üçün tələb olunan xərcləri nəzərə almalıdır. Xərclərin və maliyyə hesabatlılığının yeni qiymətləndirilməsi başa çatdıqdan sonra dövlətin dövlət xərclərinin səmərəliliyini artırmaq üçün imkanı yaranacaq".

BVF eyni zamanda Azərbaycanda vergi inzibatchılığının təkmilləşdirilməsi, elektron xidmətlərin tətbiqinin genişləndirilməsi və nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılması, vergitutma bazasının genişləndirilməsi və qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artırılması istiqamətində Vergilər Nazirliyinin həyata keçirdiyi tədbirləri yüksək qiymətləndirir. Vergi Məcəlləsində aparılması nəzərdə tutulan dəyişikliklər, orta və iri sahibkarlığın stimullaşdırılması tədbirləri, cari ildə vergi daxilolmaları üzrə proqnozların icrası, qeyri-neft sektorundan vergi daxilolmalarının artırılması istiqamətində görülən tədbirlər, elektron audit layihəsinin tətbiqi və s. haqqında BVF ilə Vergilər Nazirliyi arasında tez-tez fikir mübadiləsi aparılır.

Beynəlxalq Valyuta Fondu Dünya İqtisadi Proqnozları (World Economic Outlook) hesabatının 2015-ci ilin Aprel sayını dərc edib. Hesabatda, qlobal iqtisadiyyatdakı mülayim, ancaq balanssız inkişafın davam etdiyi qeyd edilib. BVF-nin 2015 və 2016-cı illərdə qlobal iqtisadiyyatın müvafiq olaraq 3,5 faiz və 3,8 faiz

artacağını proqnozlaşdırır. Sözügedən proqnozlar, Yanvar ayında yenilənən hesabatda bu il üçün 3,8 faizdən 3,5 faizə və gələn il üçün 4 faizdən 3,7 faizə salınmışdı. Hesabata görə, BVF, Azərbaycan iqtisadiyyatının 2015-ci ildə 0.6 faiz, 2016-cı ildə isə 2.5 faiz artacağını gözləyir. Fond bu il Azərbaycanda 7,9 faiz, 2016-cı ildə isə 6,2% inflyasiya olacağını gösləir.

Sxem № 3.2

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dünya ölkələri arasında iqtisadi, maliyyə və sosial münasibətlər inkişaf etməkdədir. Xüsusilə İkinci Dünya Müharibəsindən sonra dünyada bloklaşmalar ortaya çıxmış, beynəlxalq münasibətlər sürətlənmiş və beynəlxalq maliyyə təşkilatları qurulmağa başlamışdır. Bundan sonra inkişaf etməkdə olan ölkələrin inkişafının maliyyələşdirilməsini saxlaya bilmək üçün xarici borc və xarici yardım təşkilatları meydana çıxmışdır.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatları inkişaf edən dünyanın, kapital təminatının və s. əməliyyatların əsas punktudur. İqtisadi inkişaf proqramı ilə dünya kasıbçılığını aradan qaldıran real təşkilat beynəlxalq maliyyə təşkilatlarıdır.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının üzləşdiyi çətinliklərdən biri 1991-ci ildə olmuşdu. Bu dövrdə SSR-i dağıldıqdan sonra müstəqilliyə qovuşmuş ölkələrdə özəlləşdirmə işlərində böyük rol oynamış və bu ölkələrin bazar iqtisadiyyatına keçidində müvəffəqiyyətli işlər aparmışdı. Məhz bu ölkələrin iqtisadi inkişafında əsas rolu beynəlxalq maliyyə təşkilatları oynamışdı.

Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının missiyası bütün dünyada kasıbçılığı aradan qaldırmaq və dayanıqlı iqtisadi inkişaf sektorunda başlıca rol oynamaqla yaşayış standartlarını təkmilləşdirməkdir. Onların əməkdaşlıqda əsas məqsədi inkişafa çatmaqdır.

Bu məqsədə çatmaq üçün isə əsas alətləri: istiqraz və səhmlər, öz resursları ilə birgə səfərbərliyə alınmış kapital, məsləhət və texniki servislər, informasiya çatdırılması və s. Son illər isə bu xidmətlər təkmilləşməkdədir.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun göstərdiyi fəaliyyət yalnız güclülərin maraqlarından irəli gələn yox, həm də kasıbların maraqlarını əks etdirən şərtlərinin müəyyən edilməsi sahəsində beynəlxalq maliyyə institutlarının göstərdiyi cəhddir. Onlar Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyasının həyata keçirmək yönümündə maliyyə səviyyədə dəstəklənən məqsədlər toplusunu həyata keçirir.

Tədqiqatdan belə nəticəyə gəlmək olur ki, Beynəlxalq Valyuta Fondunun əsas məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi inkişafını dəstəkləməkdir.

Tədqiqatdan həmçinin belə nəticəyə gəldim ki, ölkənin iqtisadi inkişafında beynəlxalq maliyyə institutlarının, eləcədə Beynəlxalq Valyuta Fondunun rolu əvəzedilməzdir. Xüsusən də, Azərbaycan kimi keçid şəraitində olan ölkələr üçün bu daha vacibdir.

Apardığımız tədqiqata görə aşağıdakı təklifləri vermək olar:

İcra ilə bağlı məsələlərə daha çox diqqət ayırmaq. Beynəlxalq Valyuta Fondu mövcud layihələrin icrasına diqqəti artırmalı və yalnız o halda yeni layihələri nəzərdən keçirməlidir ki, mövcud icra vəziyyəti buna zəmanət versin. Diqqət əsasən mövcud layihələr çərçivəsində nəticələrə nail olmağa yönəldilməlidir. İcra vəziyyətinin əhəmiyyətli dərəcədə ləngidiyi layihələri maliyyə təşkilatı və hökumət ləğv etməyi nəzərdən keçirməlidir ki, daha tez uğurun əldə oluna biləcəyi layihələrə daha yaxşı diqqət yetirsin.

Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyəti kasıb ölkələrin marağına əsaslanmalıdır. Beynəlxalq Valyuta Fondunun göstərdiyi fəaliyyət yalnız güclülərin maraqlarından irəli gələn yox, həm də kasıbların maraqlarını əks etdirməlidir. Beynəlxalq maliyyə təşkilatları kasıb ölkələrdə Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyasının həyata keçirərkən bu ölkələri aslı hala salacaq təzyiqlər etməməlidirlər.

Yeni layihələri seçərkən daha diqqətli olmaq. Məsələn, Azərbaycan beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə kənd təsərrüfatı və ümumiyyətlə qeyri-neft sektoru üzrə əməkdaşlığa can atmalı, bu istiqamətdə yerli istehsalın təşkilinə və ixracın artımına nail olmalıdır.

Azərbaycan eyni zamanda ekoloji layihələrin həyata keçirilməsinə maraqlı olmalıdır. Xüsusilə də neftlə çirklənmiş ərazilərin reabilitasiyası üçün layihələrin maliyyələşdirilməsinə beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının diqqətini cəlb etməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Ə.H.Ələkbərov, M.Ə.Vəliyev, S.M.Məmmədov, M.K.Ramazanov. “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar”. Bakı. 2010
2. Osman Nuri Araz , Elçin Süleymanov “ Azərbaycan iqtisadiyyatı”. BAKI-2010
3. Müzəffər Məmmədov, Elçin İbadov. “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar”. Bakı. 2008
4. Cəlil Kərimov, Ayaz Orucov, Tahirə Kərimova. “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar”. Bakı. 2008
5. Zahid Məmmədov “Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi” BAKI-2008
6. Dünyamalı Vəliyev, Mayıl Rəhimov “Beynəlxalq Maliyyə”, Bakı, 2008.
7. Nurpaşa Novruzov, Xanoğlu Hüseynov. “Maliyyə”. Bakı. 2007
8. Dos.Kərimov Ə.İ.,Kərimov C.Ə. “Beynəlxalq İqtisadi Münasibətlər”. Bakı-2006
9. Elçin Əhmədov. “Beynəlxalq Təşkilatlar”. İxtisas kursu üzrə metodik vəsait. Bakı. Mürtəcim-2005
- 10.Əli Həsənov “Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti”. BAKI-2005
- 11.M.M.Sadıqov, E.Ə.Balayeva, Ş.Ü.Həmşəyeva. “Beynəlxalq Valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi”. Bakı. 2003
12. A.H.Abbasov. “Azərbaycanda Maliyyə Bazarının formalaşması və bazar iqtisadiyyatında maliyyə-kredit sisteminin problemləri”. Bakı. 2003
13. Azərbaycanın statistik göstəriciləri. 1994-2012
14. Elçin Süleymanov ”Azərbaycan və Avropa yenidən Qurma və İnkişaf Bankı Münasibətləri”, Azərbaycan Müstəqillikdən Sonra Beynəlxalq Konfransın Materialları, Bakı, 3-4 Mart 2003, ss .101-102
15. Elçin Süleymanov, ”Müstəqillik Sonrası Azərbaycan və Dünya Bankı Münasibətləri”, Azərbaycan Müstəqillikdən Sonra Beynəlxalq Konfransın Materialları, Bakı 3-4 Mart 2003, ss .102-103

16. “Azərbaycan BMT ailəsində” / Bakı nəşriyyatı. Bakı-2005
17. Qlobal İqtisadi Perspektivlər - QİP, aprel 2014- cü il
18. Balance of Payments Statistics Yearbook 2003. IMF, Washington DC, 2014
19. Foreign Direct Investment Trends and Statistics. IMF, Washington DC, 2014
20. News Release, World Bank approves first loan to Azerbaijan , Washington, 2009.
21. IMF World Economic Outlook (WEO), April 2015
22. IMF World Economic Outlook (WEO), 2013/2014
23. www.imf.org
24. www.worldbank.org
25. www.maliyye.gov.az
26. www.economy.gov.az
27. <http://www.imf.org/external/country/AZE/index.htm>
28. www.globalissues.com

Əlavə № 1

BVF-yə üzv ölkələr, onların BVF-də kvotaları və səs hüquqları

№	Üzv ölkələr	Kvotaları		Səsləri	
		SDR (milyon)	Ümumi faiz	Rəqəm	Ümumi faiz
1.	Albaniya	60.0	0.03	1,337	0.05
2.	Almaniya	14,565.5	6.12	146,392	5.81
3.	ABŞ	42,122.4	17.69	421,961	16.75
4.	Anqola	286.3	0.12	3,600	0.14
5.	Antiqua və Barbuda	13.5	0.01	872	0.03
6.	Argentina	2,117.1	0.89	21,908	0.87
7.	Avstraliya	3,236.4	1.36	33,101	1.31
8.	Avstriya	2,113.9	0.89	21,876	0.87
9.	Azərbaycan	160.9	0.07	2,346	0.09
10.	Baham adaları	130.3	0.05	2,040	0.08
11.	Banqladeş	533.3	0.22	6,070	0.24
12.	Barbados	67.5	0.03	1,412	0.06
13.	Belçika	4,605.2	1.93	46,789	1.86
14.	Beliz	18.8	0.01	925	0.04
15.	Belarus	386.4	0.16	4,601	0.18
16.	Benin	61.9	0.03	1,356	0.05
17.	Bəhreyn	135.0	0.06	2,087	0.08
18.	BƏƏ	752.5	0.32	8,262	0.33

19.	Birləşmiş Krallıq	10,738.5	4.51	108,122	4.29
20.	Boliviya	171.5	0.07	2,452	0.10
21.	Bolqarıstan	640.2	0.27	7,139	0.28
22.	Bosniya və Herseqovina	169.1	0.07	2,428	0.10
23.	Botsvana	87.8	0.04	1,615	0.06
24.	Braziliya	4,250.5	1.79	43,242	1.72
25.	Bruneı Darussalam	215.2	0.09	2,889	0.11
26.	Burkina-Faso	60.2	0.03	1,339	0.05
27.	Burundi	77.0	0.03	1,507	0.06
28.	Butan	6.3	0.003	800	0.03
29.	Cənubi Afrika	1,868.5	0.78	19,422	0.77
30.	Cənubi Sudan Respublikası	123.0	0.05	1,967	0.08
31.	Cibuti	15.9	0.01	896	0.04
32.	Çad	66.6	0.03	1,403	0.06
33.	Çex Respublikası	1,002.2	0.42	10,759	0.43
34.	Çernoqoriya	27.5	0.01	1,012	0.04
35.	Çili	856.1	0.36	9,298	0.37
36.	Çin	9,525.9	4.00	95,996	3.81
37.	Danimarka	1,891.4	0.79	19,651	0.78
38.	Dominika	8.2	0.003	819	0.03
39.	Dominikan Respublikası	218.9	0.09	2,926	0.12
40.	Efiopiya	133.7	0.06	2,074	0.08
41.	Ekvador	347.8	0.15	4,215	0.17

42.	Ekvatorial Qvineya	52.3	0.02	1,260	0.05
43.	Eritreya	15.9	0.01	896	0.04
44.	Ermənistan	92.0	0.04	1,657	0.07
45.	Estoniya	93.9	0.04	1,676	0.07
46.	Əfqanıstan	161.9	0.07	2,356	0.09
47.	Əlcəzair	1,254.7	0.53	13,284	0.53
48.	Fici	70.3	0.03	1,440	0.06
49.	Filippin	1,019.3	0.43	10,930	0.43
50.	Finlandiya	1,263.8	0.53	13,375	0.53
51.	Fransa	10,738.5	4.51	108,122	4.29
52.	Gürcüstan	150.3	0.06	2,240	0.09
53.	Haiti	81.9	0.03	1,556	0.06
54.	Hindistan	5,821.5	2.44	58,952	2.34
55.	Honduras	129.5	0.05	2,032	0.08
56.	Xorvatiya	365.1	0.15	4,388	0.17
57.	İndoneziya	2,079.3	0.87	21,530	0.85
58.	İordaniya	170.5	0.07	2,442	0.10
59.	İraq	1,188.4	0.50	12,621	0.50
60.	İran İslam Respublikası	1,497.2	0.63	15,709	0.62
61.	İrlandiya	1,257.6	0.53	13,313	0.53
62.	İslandiya	117.6	0.05	1,913	0.08
63.	İspaniya	4,023.4	1.69	40,971	1.63
64.	İsrail	1,061.1	0.45	11,348	0.45

65.	İsveç	2,395.5	1.01	24,692	0.98
66.	İsveçrə	3,458.5	1.45	35,322	1.40
67.	İtaliya	7,882.3	3.31	79,560	3.16
68.	Kabo-Verde	9.6	0.004	833	0.03
69.	Kamboca	87.5	0.04	1,612	0.06
70.	Kamerun	185.7	0.08	2,594	0.10
71.	Komor adaları	8.9	0.004	826	0.03
72.	Kanada	6,369.2	2.67	64,429	2.56
73.	Keniya	271.4	0.11	3,451	0.14
74.	Kipr	158.2	0.07	2,319	0.09
75.	Kiribati	5.6	0.002	793	0.03
76.	Kolumbiya	774.0	0.33	8,477	0.34
77.	Konqo Demokratik Respublikası	533.0	0.22	6,067	0.24
78.	Konqo Respublikası	84.6	0.04	1,583	0.06
79.	Koreya	3,366.4	1.41	34,401	1.37
80.	Kosovo	59.0	0.02	1,327	0.05
81.	Kosta-Rika	164.1	0.07	2,378	0.09
82.	Kotivar	325.2	0.14	3,989	0.16
83.	Küveyt	1,381.1	0.58	14,548	0.58
84.	Qabon	154.3	0.06	2,280	0.09
85.	Qambiya	31.1	0.01	1,048	0.04
86.	Qana	369.0	0.15	4,427	0.18
87.	Qayana	90.9	0.04	1,646	0.07

88.	Qazaxıstan	365.7	0.15	4,394	0.17
89.	Qətər	302.6	0.13	3,763	0.15
90.	Qırğızıstan	88.8	0.04	1,625	0.06
91.	Qrenada	11.7	0.005	854	0.03
92.	Qvatemala	210.2	0.09	2,839	0.11
93.	Qvineya	107.1	0.04	1,808	0.07
94.	Qvineya Bisau	14.2	0.01	879	0.03
95.	Lao Xalq Demokratik Respublikası	52.9	0.02	1,266	0.05
96.	Latviya	142.1	0.06	2,158	0.09
97.	Lesoto	34.9	0.01	1,086	0.04
98.	Liberiya	129.2	0.05	2,029	0.08
99.	Litva	183.9	0.08	2,576	0.10
100.	Livan	266.4	0.11	3,401	0.13
101.	Liviya Ərəb Cəmahiriyyəsi	1,123.7	0.47	11,974	0.48
102.	Lüksemburq	418.7	0.18	4,924	0.20
103.	Macarıstan	1,038.4	0.44	11,121	0.44
104.	Madaqaskar	122.2	0.05	1,959	0.08
105.	Makedoniya	68.9	0.03	1,426	0.06
106.	Malavi	69.4	0.03	1,431	0.06
107.	Malayziya	1,773.9	0.74	18,476	0.73
108.	Maldiv adaları	10.0	0.004	837	0.03
109.	Mali	93.3	0.04	1,670	0.07

110.	Malta	102.0	0.04	1,757	0.07
111.	Marşall adaları	3.5	0.001	772	0.03
112.	Mavriki	101.6	0.04	1,753	0.07
113.	Mavritaniya	64.4	0.03	1,381	0.05
114.	Meksika	3,625.7	1.52	36,994	1.47
115.	Mərakeş	588.2	0.25	6,619	0.26
116.	Mərkəzi Afrika Respublikası	55.7	0.02	1,294	0.05
117.	Mikroneziya Federal Ştatları	5.1	0.002	788	0.03
118.	Misir	943.7	0.40	10,174	0.40
119.	Moldova	123.2	0.05	1,969	0.08
120.	Monqolustan	51.1	0.02	1,248	0.05
121.	Mozambik	113.6	0.05	1,873	0.07
122.	Myanma	258.4	0.11	3,321	0.13
123.	Namibiya	136.5	0.06	2,102	0.08
124.	Nepal	71.3	0.03	1,450	0.06
125.	Niderland	5,162.4	2.17	52,361	2.08
126.	Nigeri	65.8	0.03	1,395	0.06
127.	Nigeriya	1,753.2	0.74	18,269	0.73
128.	Nikaraqua	130.0	0.05	2,037	0.08
129.	Norveç	1,883.7	0.79	19,574	0.78
130.	Oman	237.0	0.10	3,107	0.12
131.	Özbəkistan	275.6	0.12	3,493	0.14
132.	Pakistan	1,033.7	0.43	11,074	0.44

133.	Palau	3.1	0.001	768	0.03
134.	Panama	206.6	0.09	2,803	0.11
135.	Papua Yeni Qvineya	131.6	0.06	2,053	0.08
136.	Paraqvay	99.9	0.04	1,736	0.07
137.	Peru	638.4	0.27	7,121	0.28
138.	Polşa	1,688.4	0.71	17,621	0.70
139.	Portuqaliya	1,029.7	0.43	11,034	0.44
140.	Ruanda	80.1	0.03	1,538	0.06
141.	Rumıniya	1,030.2	0.43	11,039	0.44
142.	Rusiya Federasiyası	5,945.4	2.50	60,191	2.39
143.	Salvador	171.3	0.07	2,450	0.10
144.	Samoa adası	11.6	0.005	853	0.03
145.	San Marino	22.4	0.01	961	0.04
146.	San Tome və Prinsipi	7.4	0.003	811	0.03
147.	Seneqal	161.8	0.07	2,355	0.09
148.	Sent Kits və Nevis	8.9	0.004	826	0.03
149.	Sent Lusiya	15.3	0.01	890	0.04
150.	Sent Vinsent və Qrenadina	8.3	0.003	820	0.03
151.	Serbiya	467.7	0.20	5,414	0.21
152.	Seyşel adaları	10.9	0.005	846	0.03
153.	Səudiyyə Ərəbistanı	6,985.5	2.93	70,592	2.80
154.	Sinqapur	1,408.0	0.59	14,817	0.59
155.	Syerra Leone	103.7	0.04	1,774	0.07

156.	Slovakiya	427.5	0.18	5,012	0.20
157.	Sloveniya	275.0	0.12	3,487	0.14
158.	Solomon adaları	10.4	0.004	841	0.03
159.	Somali	44.2	0.02	1,179	0.05
160.	Sudan	169.7	0.07	2,434	0.10
161.	Surinam	92.1	0.04	1,658	0.07
162.	Suriya Ərəb Respublikası	293.6	0.12	3,673	0.15
163.	Svazilend	50.7	0.02	1,244	0.05
164.	Şərqi Timor	8.2	0.003	819	0.03
165.	Şri Lanka	413.4	0.17	4,871	0.19
166.	Tacikistan	87.0	0.04	1,607	0.06
167.	Tailand	1,440.5	0.60	15,142	0.60
168.	Tanzaniya	198.9	0.08	2,726	0.11
169.	Toqo	73.4	0.03	1,471	0.06
170.	Tonqa	6.9	0.003	806	0.03
171.	Trinidad və Tobaqo	335.6	0.14	4,093	0.16
172.	Tunis	286.5	0.12	3,602	0.14
173.	Türkiyə	1,455.8	0.61	15,295	0.61
174.	Türkmenistan	75.2	0.03	1,489	0.06
175.	Ukrayna	1,372.0	0.58	14,457	0.57
176.	Uqanda	180.5	0.08	2,542	0.10
177.	Uruqvay	306.5	0.13	3,802	0.15
178.	Vanuatu	17.0	0.01	907	0.04

179.	Venesuela	2,659.1	1.12	27,328	1.08
180.	Vyetnam	60.7	0.19	5,344	0.21
181.	Xorvatiya	365.1	0.15	4,388	0.17
182.	Yamayka	273.5	0.11	3,472	0.14
183.	Yaponiya	15,628.5	6.56	157,022	6.23
184.	Yeni Zelandiya	894.6	0.38	9,683	0.38
185.	Yəmən	243.5	0.10	3,172	0.13
186.	Yunanıstan	1,101.8	0.46	11,755	0.47
187.	Zambiya	489.1	0.21	5,628	0.22
188.	Zimbabve	353.4	0.15	4,271	0.17
Cəmi		238,116.4	100.0	2,519,720	100.0

Mənbə: [23]

Əlavə № 2

BVF əmtəə qiymətləri indeksi 2005=100

Mənbə [23]

